

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Verschijnt elke Zondag

Abonnementsprijs : 400 fr. per jaar

Postcheckrekening N° 3185.22

Beheer en Redactie : Mr. René VICTOR, Justitiestraat, 21, Antwerpen

Plechtige openingszitting van het Vlaams Pleitgenootschap der Balie
bij het Hof van Beroep te Brussel

LITERAIRE EN NIET LITERAIRE WIJSBEGEERTE

Rede uitgesproken door Mr Arn. BAYART op de plechtige openingszitting van het Vlaams Pleitgenootschap der balie bij het Hof van Beroep te Brussel op Zaterdag, 12 Januari 1952.

Wanneer u kennis hebt gekregen van de titel van deze rede, namelijk : « Literaire en niet literaire wijsbegeerte », dan zult u wellicht gedacht hebben, dat ik een enigszins ongewoon en zelfs ongewenst onderwerp heb gekozen. Het is inderdaad de gewoonte niet, dat hier, in een openingsrede, filosofische, of althans zuiver filosofische onderwerpen worden behandeld, en men mag zich afvragen, of dergelijke onderwerpen iemand anders dan de specialisten of technici der zuivere filosofie kunnen interesseren.

Men zal mij nochtans toegeven, dat het voor iedereen de moeite loont kennis te nemen van de « geest » van de tijd waarin hij leeft, en men zal moeten kennen, dat dergelijke kennisname allerhande peilingen in allerhande richtingen vergt.

Kennismaken van de geest van een periode veronderstelt immers, dat men zich, op min of meer grondige wijze, een idee tracht te vormen, niet alleen van de politieke, sociale en economische toestanden en strekkingen, niet alleen van de literaire, artistieke, wetenschappelijke en technische verwezenlijkingen van die periode, maar ook, en dit zal niemand betwisten, van de ethische, religieuze of areligieuze ideologieën, die in die periode bijval genieten. Hiermede betreden wij echter onvermijdelijk het domein der wijsbegeerte.

Het zou nu een illusie zijn te menen, dat men zich systematisch beperken kan tot de studie van die wijsgerige theorieën, welke een uitgesproken ethisch, en dus praktisch vitaal karakter vertonen. Door de geschiedenis der wijsbegeerte heen kan men vaststellen, dat ethische leerstellingen meestal op andere, zeer abstracte en speculatieve beschouwingen berusten.

Daarom hoop ik, dat indien ik vandaag kom spreken over enige stromingen in de hedendaagse wijsbegeerte, en zelfs indien ik het waag, hier en daar in deze rede, aan enige abstracte beschouwingen een plaatsje te gunnen, u dit niet noodzakelijk als ongewenst of ongepast zult beschouwen.

* * *

Het lijkt mij aangewezen te beginnen met een uiterst

kort overzicht van de geschiedenis der westerse wijsbegeerte, om daarin de hedendaagse wijsbegeerte te situeren.

In het verloop van het westers wijsgering denken kan men een eigenaardig rythme bespeuren bestaande uit alternerende perioden van enthousiasme en ontmoediging. Die perioden van enthousiasme worden gekenmerkt door groots opgevatte metaphysische stelsels; de perioden van ontmoediging daarentegen staan in het teken van het scepticisme onder al zijn min of meer uitgesproken vormen, zoals relativisme en pragmatisme.

Relativisme en pragmatisme loochenen het bestaan van een absoluut algemeen geldende waarheid. Voor de relativist heeft ieder temperament of iedere cultuur of iedere periode van de geschiedenis haar eigen waarheid. Volgens de pragmatist kan het menselijk verstand niets anders dan hypothesen opbouwen, waarvan men, met min of meer grote waarschijnlijkheid, verwachten mag, dat ze voor de practijk dienstig zullen zijn.

De perioden van ontmoediging zijn verder ook nog gekenmerkt door een neiging tot moraliserend, religieus of ook mystisch filosoferen, zonder metaphysisch beredeneerde grondslag. Dit samengaan van scepticisme en moraliserende filosofie kan op het eerste gezicht vreemd lijken. Dit laat zich echter gemakkelijk begrijpen, indien men opmerkt, dat moraliserende filosofie, zonder rationeel bewezen grondslag, eigenlijk een vorm is van sceptisch pragmatisme.

* * *

De wijsbegeerte begon in het Westen met een periode van enthousiasme, waarin namelijk al de verschillende stelsels der Griekse natuurfilosofen ontstonden, die ieder hun eigen opvatting hadden betreffende de natuur van het heelal.

Dan komen de Sofisten; zij vonden allerhande redenen om te zeggen, dat het menselijk verstand de natuur van de kosmos niet kan kennen en begonnen

meer aandacht te schenken aan moraliserende beschouwingen. De grootste onder de Sofisten, al wordt hem deze naam gewoonlijk niet gegeven, was Socrates. Typerend is bij hem de afwezigheid van theorieën betreffende de kosmos en zijn uitsluitende belangstelling in de natuur van allerhande deugden.

De stelsels van Plato en Aristoteles vormen samen de tweede grootste maar zeer korte periode van enthousiasme.

Deze wordt gevolgd door een zeer lange periode van ontmoediging. De Hellenistische wijsbegeerte wordt gedomineerd door drie strekkingen: het moraliserend stoïcisme, het moraliserend Epicurisme en het scepticisme, om ten slotte uit te lopen in de neoplatonische mystiek van Plotinos. Die ontmoedigingsperiode wordt voortgezet onder het Romeins Keizerrijk, waar men eigenlijk niets anders doet dan min of meer verstandig herhalen wat de Grieken hadden gevonden.

Een uitzondering moet gemaakt worden voor Augustinus, die ontegenzeggelijk geniale filosofische inzichten heeft gehad, doch deze inzichten onsystematisch in zijn verschillende theologische werken heeft uitgestrooid. Verder, in de vroege middeleeuwen, blijft men sceptisch staan tegenover de wijsbegeerte, die men slechts met wantrouwen beoefent om de ene of andere theologische stelling te ontwikkelen.

In de twaalfde eeuw begint met Abelardus een derde periode van enthousiasme, die culmineert in het indrukwekkende stelsel van Thomas van Aquino.

Kort daarop, en namelijk reeds op het einde der middeleeuwen, duiken weer ontmoedigingsverschijnselen op: conceptualisten en nominalisten loochenen, dat wij met onze universele begrippen de ware natuur der dingen kunnen kennen. De daarop volgende Renaissance biedt geen enkele werkelijk interessante wijsgerige figuur, behalve de mystieke Giordano Bruno. Het humanisme bekommert zich veel meer om kunst en sierlijke stijl dan om ernstige wijsgerige studie.

Met Descartes begint echter een vierde en laatste periode van enthousiasme, die uitloopt in de grote stelsels der Duitse transcendentalisten: Fichte, Hegel en Schelling.

Dan komen wij tot de hedendaagse periode van inzinking. Relativisme, empirisme en pragmatisme vieren hoogtij. Wijsgeren zoals Nietzsche en Bergson doen een beroep op onberedeneerde intuïtie, liever dan op beredeneerd betoog. Het aantal moraliserende auteurs vermenigvuldigt zich: zo vinden wij de mystische Kierkegaard, de existentialisten Heidegger en Sartre, de personalisten zoals Keyserling, Scheler, Le Senne, enz.

Wanneer ik spreek over «moraliserende auteurs», dan bedoel ik hiermee, dat die filosofen er zich voornamelijk om bekommeren allerhande levensprogramma's voor te stellen, zonder dat daarom noodzakelijkerwijze hun werken als geschikte handboeken in instituten voor jonge meisjes gebruikt kunnen worden.

Het is duidelijk dat deze voorstelling van zaken zeer schematisch is en dat men op menige afwijking zal kunnen wijzen. Zo moet bij voorbeeld gezegd worden, dat de Engelse wijsbegeerte aan de laatste periode van enthousiasme vreemd is gebleven. Reeds in de zestiende eeuw, met Bacon, neemt in Engeland het in de late middeleeuwen opduikend scepticisme de vorm aan van het empirisme. Dit ontwikkelt zich dan verder om in de achttiende eeuw bij Hume zijn meest indrukwekkende vorm te vinden. Deze auteur is tot heden het Engels wijsgerig denken blijven beheersen. In Engeland en ook in Amerika zou wellicht een belangrijke meerderheid onder de professoren en studenten in de wijsbegeerte bereid zijn te verklaren, dat

Hume tenslotte de enige grote en werkelijk ernstige filosoof is.

* * *

Ik meen nu in het kort enige worden te moeten zeggen betreffende twee grote stelsels, die nog altijd het denken van menig hedendaags filosoof beheersen, namelijk: het Kantisme en het Hegelianisme.

* * *

Kant is een naïeve metaphysicus, die echter bij het lezen van Hume al zijn metaphysische overtuigingen in elkaar heeft voelen storten, doch, die voelende dat Hume toch wat te ver ging, uit de puinen een nederiger maar solider gebouw heeft willen optrekken.

Hij stond vóór het feit, dat wij van de wereld twee soorten van kennis hebben, namelijk een a priori en een a posteriori kennis. A priori, dit wil zeggen, zonder de ervaring te moeten raadplegen, weet ik bij voorbeeld, dat de wereld aan de wetten van de zuivere wiskunde zal gehoorzamen; maar wat ik in de wereld zal vinden, weet ik slechts a posteriori, dit wil zeggen: nadat ik ben gaan kijken.

Hume beweerde, dat wij volstrekt geen a priori kennis kunnen hebben, tenzij wanneer het gaat om tautologieën, zoals wanneer ik zeg: «Een mens is een mens» of ook nog: «Een mens is een redelijk dier»; «redelijk dier» is immers niets anders dan de bepaling van het woord «mens». Indien wiskunde een a priori kennis was, dan volge hieruit volgens Hume, dat ze uit niets anders bestond dan uit een aaneenrijging van tautologieën.

Kant, die niet alleen een wijsgeer, maar ook een wetenschapsmens was, vond het een beetje kras te beweren, dat de mathematici niets anders hadden gedaan dan op een ingewikkelde manier te zeggen, dat A gelijk is aan A. Hij zag zich dus verplicht een systeem uit te denken dat zou uitleggen hoe wij van de wereld een a priori kennis kunnen hebben, die meer is dan een reeks van tautologieën.

Volgens Kant kan ik niet weten wat de dingen op zichzelf zijn, maar die dingen oefenen een werking uit op mijn geest en verwekken aldus in mijn bewustzijn allerhande indrukken. Mijn geest zal nu, volgens hem ingeboren wetten, op diverse manieren orde gaan scheppen in die indrukken.

Hij begint namelijk met die indrukken in «tijd» en «ruimte» uit te spreiden, zodat zij naast elkaar gaan liggen en op elkaar gaan volgen. Dit is de rol van het zinnelijk kenvermogen. Tijd en ruimte zijn dus, volgens Kant, geen eigenschappen van de dingen zoals ze op zich zelf zijn; zij zijn niets anders dan de manier waarop mijn geest de indrukken, die hij ontvangt, uitspreidt.

Daarna treedt mijn verstand op, dat een vermogen is, om op verschillende manieren de aldus in tijd en ruimte uitgespreide indrukken te groeperen. Volgens Kant kan het verstand dit op twaalf verschillende manieren doen, en die twaalf manieren, om indrukken te groeperen, noemt hij de twaalf categorieën van het verstand. De twee voornaamste categorieën zijn die van substantie en oorzaak.

Wanneer verschillende indrukken zich gewoonlijk gezamenlijk voordoen, dan zegt mijn verstand, dat zij samen tot één substantie behoren. Zo zal ik zeggen, dat de visuele en tactuele indrukken, die ik nu ondervind, tot die substantie behoren, die ik «deze tafel» noem. Indien verder een groep indrukken A gewoonlijk gevolgd wordt door een groep indrukken B, dan zegt mijn verstand, dat A de oorzaak is van B, enz.

Op die manier, zegt Kant, weet ik a priori, dat de wereld aan de wetten van tijd en ruimte zal gehoorzamen en dat ik daar allerhande substanties zal aantreffen, die door hun wederzijdse werking op elkaar, de oorzaak zullen zijn van de verschijnselen, die in de wereld voorkomen. Welke substanties ik echter in de wereld zal aantreffen, welke werkingen zij op elkaar zullen uitoefenen en welke verschijnselen ik aldus zal kunnen waarnemen, weet ik niet a priori maar slechts a posteriori. Dit hangt immers af van de indrukken die ik zal ontvangen en die ik dan in het kader van « tijd », « ruimte », « substantie » en « oorzaak » zal plaatsen.

Dit is in het kort Kant's theorie betreffende de a priori en de a posteriori kennis. Kant noemt zijn filosofie een transcendentale filosofie. Want Kant en de Kantianen over het begrip « transcendentiaal » weten te vertellen, is vrij gecompliceerd en misschien enigszins onnodig gecompliceerd. In de hedendaagse wijsbegeerte wordt, zoals ik wat verder zal uiteenzetten, dit begrip ook gebruikt, maar in een iets gewijzigde en gemakkelijker te begrijpen betekenis. Ik kan er echter hier reeds op wijzen, dat de transcendentale filosofie meer gericht is op de studie van het kennend subject dan op die van het object.

* * *

Ik wil nu enige woorden zeggen over Hegel.

Volgens deze filosoof bestaat de werkelijkheid eigenlijk uit op zich zelf staande ideeën. De ene idee brengt de andere voort volgens het typisch Hegeliaans rythme van these, antithese en synthese. Aan de oorsprong van alles staat als these de idee « zijn ». De antithese hiervan is het « niet zijn », waarop de synthese « worden » volgt. Zo gaat dit verder en zo wordt deze wereld van ideeën rijker en rijker, tot zij tenslotte de concrete rondom ons waarneembare wereld voortbrengt.

Indien u mij nu vraagt wat duidelijker te zijn, omdat u niet goed begrijpt wat die op zichzelf staande ideeën zijn en hoe zij ten eerste elkaar en tenslotte de concrete wereld kunnen voortbrengen, dan zal ik hierop antwoorden, dat ik dat ook niet goed begrijp!

Ik kan natuurlijk inzien, dat men bij voorbeeld allerhande perioden in de geschiedenis door middel van ideeën kan kenmerken; ik deed dit immers toen ik sprak van perioden van enthousiasme en van ontmoediging in de geschiedenis der wijsbegeerte. Men kan dit ook doen voor de politieke, sociale, economische of culturele geschiedenis, en men zal wellicht aldus allerhande evoluties van het Hegeliaans type kunnen aanduiden. Op politiek gebied kan men bij voorbeeld zeggen: these: absoluut gezag; antithese: anarchie; synthese: gematigd gezag.

Veel van wat Hegel zegt kan op die manier begrepen worden en een feit is, dat hij in deze gedachtengang allerhande uiterst interessante en geniale inzichten heeft gehad. Maar indien u Hegel zo begrijpt, dan zijt u geen orthodoxe Hegelianen. Wilt u dit zijn, dan moet u aanvoelen, dat alle individuele wezens en dus ook uzelf niets anders zijt dan uitstralingen van ergens een idee. Waartoe deze Hegeliaanse denkwijze in de praktijk leidt, zal door het volgende duidelijk worden.

Indien wij iemand ontmoeten, die een officieel ambt bekleedt, dan zullen wij met onze gewone manier van denken die man hierom eerbiedigen, omdat dit noodzakelijk is, om de orde in de maatschappij niet te storen. Wij zullen daarbij een gunstig vermoeden koesteren ten opzichte van die persoon en veronderstellen, dat zijn hoedanigheden hem inderdaad ge-

schikt maken om de hem opgelegde verantwoordelijkheid te dragen. Niettemin zullen wij altijd als het belangrijkste in deze persoon beschouwen datgene wat van hem een waardevol mens maakt, afgezien van zijn ambt.

Zo redeneert een Hegeliaan niet. Voor hem is het uitoefenen van een officieel ambt, hetzij van hoge magistraat, hoge ambtenaar, hoog gegradueerd militair of eenvoudige douanier, iets dat van die persoon de uitstraling maakt van een staats-idee. Daar ligt zijn ware metaphysische waarde en indien hij dan een uniform of een ander officieel gewaad draagt, dan is dat niet alleen een teken, dat men hem om de hierboven uiteengezette redenen eerbied en eventueel onderdanigheid verschuldigd is, maar dan krijgt dit gewaad een soort sacraal karakter, omdat het de zichtbare verschijning is van het metaphysische, van de staats-idee. Daarmede vergeleken hebben zijn gewoon menselijke hoedanigheden niet het minste belang, tenzij in de mate waarin zij dienstig zijn om hem zijn ambt op efficiënte wijze te doen uitoefenen.

Indien u dit kunt assimileren, dan zijt u echte Hegelianen, maar dan merkt u welke geestesgesteldheid in u wordt geboren: Hegel is de vader van alle moderne vormen van etatisme, dit wil zeggen van die dictaturen, die niet alleen berusten op een feitelijke macht, zoals die van Napoleon, maar die een beroep doen op staatsmystiek.

Hegel, en niet, zoals wel vaak wordt beweerd, Nietzsche, is de vader van het Nazisme. Nietzsche's filosofie immers is weliswaar een harde machtsfilosofie, maar Nietzsche was niettemin een verwoed individualist. Hegel is ook nog de vader van het communisme en van het fascisme via Marx enerzijds en Croce anderzijds, die beiden uitgesproken Hegelianen zijn.

Wij vergissen ons dus niet wanneer wij zeggen, dat Hegel heden ten dage nog altijd een grote rol speelt.

* * *

Onder de uiterst talrijke en gevarieerde hedendaagse wijsgerige stelsels, heb ik er, met het oog op deze rede, enige uitgekozen waarmede ik toevallig wat meer bekend ben. U begrijpt natuurlijk dat het onzinnig geweest zou zijn, indien ik gepoogd had hier iets in de aard van een volledig, zij het dan ook beknopt overzicht te geven.

De vier wijsgerige richtingen die ik zal bespreken zijn: ten eerste het Engels empirisme, ten tweede de transcendentale fenomenologie, ten derde de personalistische fenomenologie en ten vierde het existentialisme.

* * *

De Engelse filosofen, dit heb ik reeds gezegd, staan nog altijd, in hun grote meerderheid, onder de invloed van Hume's empirisme. Zij hebben het echter vollediger uitgewerkt en tot zijn uiterste consequenties doorgedreven. Twee hunner stellingen zijn hier het bespreken waard, namelijk het behaviourisme en wat men hun amoralisme kan noemen.

Het Behaviourisme is een wetenschappelijke methode die voor het eerst in de experimentele dierenzielkunde werd aangewend. De behaviouristen lieten gelden, dat het ons onmogelijk is waar te nemen wat er zich eigenlijk in het bewustzijn van een dier afspeelt, zodat wij onze studie moeten beperken tot zijn uitwendige gedraging (behaviour). Men kwam er dan toe dezelfde methode toe te passen in de experimentele mensen-

zielkunde. Men liet immers opmerken, dat het ons evenzeer onmogelijk is waar te nemen wat er zich eigenlijk in het bewustzijn van onze medemens voordoet en dat wij uitsluitend op zijn uitwendige gedraging zijn aangewezen.

Zo zijn de behaviouristen b.v. tot het besluit gekomen, dat alle logische en kentheoretische wetenschappen, die trachten te beschrijven wat er in een mens gebeurt wanneer hij denkt, verouderd zijn en vervangen moeten worden door semantiek, d.w.z. de wetenschap der tekens. Door tekens moet men verstaan al de uitwendige gedragingen van de mens, die met het denken gepaard gaan. Onder de tekens spelen de woorden de meest belangrijke rol. Dienvolgens zal men, wanneer men van iemand zegt dat hij een bepaald woord verstaat, niet moeten constateren hoe hij in bepaalde omstandigheden dat woord zal uitspreken of neerschrijven en hoe hij op een bepaalde wijze op het zien of het horen van dat woord uitwendig zal reageren.

Dat het behaviourisme allerhande belangrijke verschijnselen systematisch terzijde laat is mij duidelijk geworden tengevolge van een onaangenaam experiment, dat ik met een tandarts heb meegemaakt. Die man zag in mij niets anders dan een wezen met een eigenaardige gedraging: een wezen, dat in een stoel ging zitten, op bepaalde operaties reageerde door het slaken van gesmoorde kreten, om tenslotte op te staan en een honorarium te betalen. Wat echter achter die kreten schuilde, bestond voor die tandarts eenvoudig niet. De tandarts was een behaviourist!

Wanneer men de werken der behaviouristen leest, dan merkt men dat zij zich nooit aan hun programma weten te houden en voortdurend op bedekte wijze beroep doen op psychologische noties. Hun pogingen om dit toch te vermijden leiden gewoonlijk tot wonderlijke resultaten. Zo las ik in een werk van Bertrand Russell, die nochtans een zeer schrandere filosoof is, en die trouwens in zijn laatste werken het behaviourisme schijnt te hebben verlaten, dat het feit, dat iets aan een dier behaagt, eenvoudig betekent, dat het dier zich daarna rustig gedraagt, terwijl het feit, dat iets in een dier onbehagen schept, niets meer wil zeggen, dan dat het dier daarna onrustig is. Ik heb daaruit besloten, dat dieren het grootste behagen scheppen in het ontvangen van een geweldige klap op de herseinen, daar dit gewoonlijk gevolgd wordt door een zeer rustige gedraging!

* * *

Een andere theorie, die bij de Engelse empiristen veel bijval geniet, is die betreffende de betekenis van zedelijke oordelen, zoals «dit is goed» en «dit is slecht». Zij beweren dat dergelijke oordelen eigenlijk geen betekenis hebben, omdat de betekenis van een oordeel alleen kan bestaan in wat men experimenteel kan vaststellen. Wie mij zegt: «Dit stuk ijzer is gloeiend», leert mij, dat ik mij zal branden, indien ik het in de hand neem. Dergelijk oordeel heeft een betekenis. Wie mij echter zegt: «Deze handeling is zedelijk verkeerd», leert mij niets betreffende wat ik verder in feite kan verwachten, maar drukt alleen een gevoel van onbehagen uit, dat hij bij het zien van of bij het denken aan dergelijke daden ondervindt. Dit oordeel heeft dan ook geen eigenlijke betekenis.

Dergelijke stelling is een eenvoudig negeren van alle moraal, en de Engelse empiristen gaan in deze richting veel verder dan de continentale empiristen. Ik meen dat de Engelse empiristen hier gelijk hebben, in die zin, dat, indien werkelijk alleen experimentele kennis als ernstige kennis kan beschouwd worden,

ieder stelsel van moraliteit noodzakelijk ineen moet storten.

Positieve wetenschap kan mij leren wat ik normaal rondom mij kan verwachten, en dat bij voorbeeld een bepaald verschijnsel A door een verschijnsel B gevolgd zal worden. In die mate kan zij mij leren welke middelen ik moet aanwenden om bepaalde doeleinden te bereiken, doordat zij mij leert, dat deze bepaalde gedraging dat bepaald gevolg zal hebben. Hoe zou zij mij echter kunnen leren welke doeleinden ik moet nastreven?

Indien ik u bij voorbeeld verklaar, dat ik mij hoe genaamd niet om mijn medemens bekommer, dan kunt u mij antwoorden dat ik er het beste aan doe om op te passen voor de onaangename gevolgen, die een dergelijke houding met zich mede kan brengen. Hieruit zal ik dan kunnen besluiten, dat ik goed doe om, wanneer ik mijn medemens zou willen schaden, eerst de juiste verhouding te schatten van onze wederzijdse krachten; en dat is alles! Van moraliteit is hier natuurlijk geen sprake.

Indien ik nu aan het hoofd sta van een machtige staat, dan kan men mij nog aanraden zorgvuldig mijn militaire en economische krachten te meten, vooraleer ik iets onderneem. Heb ik echter redenen om mij voldoende krachtig te achten, dan kan ik gerust de naburige volkeren overweldigen en hen tot ellende of uitroeijing doemen. Zegt u mij dat dergelijke gedraging verkeerd is, omdat ik mijn medemens doe lijden, dan antwoord ik dat dit mij volkomen onverschillig laat! Dringt u aan en zegt u mij dat dit bij u een gevoel van verontwaardiging verwekt, dan antwoord ik, dat ik zeer goed weet, dat u zo voelt, doch dat een nationaalsocialist b.v., die van jongsaf in zijn systeem werd opgevoed, anders voelt. En nu kan ik toch vragen op grond van welke proefondervindelijke constataties, op grond van welke experimenten, u zult bewijzen, dat de ene manier van voelen «goed» en de andere «verkeerd» is.

Ik meen dan ook te kunnen besluiten, dat men ofwel aan ieder rationeel stelsel van moraliteit moet verzaken, of met alle grote klassieke filosofen, Plato, Aristoteles, Thomas van Aquino en Kant, aanvaarden, dat de moraal haar meest algemene beginselen ten minste a priori moet funderen.

* * *

Dit alles neemt niet weg, dat het Engels empirisme uiterst interessant is. Die empiristen kunnen weliswaar soms in hun behaviourisme en hun amoralisme geweldig dogmatisch optreden en dan zijn ze werkelijk onverdraaglijk. Niettemin voelt men bij hen een onverbidde beslissing streng wetenschappelijk te redeneren, en dit is iets dat ze van Hume hebben geërfd.

Wanneer een dergelijke empirist zijn vooroordeelen laat varen en er zich bij voorbeeld rekenschap van geeft, dat hij, door middel van introspectie, in zijn bewustzijn een uiterst interessant veld voor observatie en analyse kan vinden, dan ziet men hem ook in dit domein blijk geven van zijn behoefte aan strenge wetenschappelijkheid en dan komt hij tot zeer mooie resultaten. Ik denk hier bij voorbeeld aan iemand zoals Bertrand Russell, die door nauwkeurig te ontleiden wat zich in zijn geest afspeelt wanneer hij een daad van vertrouwen stelt in het positief wetenschappelijk inductief procédé, tot de bevinding gekomen is, dat dit vertrouwen en dat dus geheel de positieve wetenschap tenslotte op een reeks a priori aanvaarde beginselen berust.

* * *

Indien wij nu uit Engeland terug komen op het vasteland, dan zullen wij hier ook een even streng

wetenschappelijk opgevatte wijsgerige techniek kunnen vinden, namelijk de transcendente fenomenologie. Ik besef zeer goed, dat deze benaming schrikwekkend klinkt. Maar ja, filosofen doen soms wel eens geleerd. Wij juristen, doen dat ook en geneesheren gebruiken zelfs geleerde woorden om over een banale verkoudheid of een oneerlijke praktijk zoals de dichotomie te spreken. Hoofdzak is, dat men weet waarom het gaat, wat hier ter zake tenslotte niet zo moeilijk is.

«Phenomenologie» komt van het Griekse «phainomai», dat «ik verschijn» betekent. Aan fenomenologie doen is dus de dingen beschrijven zoals ze verschijnen. Zeg ik, dat deze tafel bestaat uit protonen en electronen, die om elkaar wentelen en allerhande electromagnetische golven uitzenden, dan sta ik niet op fenomenologisch standpunt, want dit alles kan ik niet bespeuren: het verschijnt niet. Zeg ik eenvoudig, dat deze tafel rechthoekig is, bruingeel van kleur, vlak en hard, dan sta ik wel op fenomenologisch standpunt.

Het woord «transcendentaal» vergt wat meer uitleg.

Een voorwerp kan in drie verschillende verhoudingen staan tot mijn kenvermogens. Deze tafel is iets, dat in de werkelijkheid bestaat; ik kan ze rechtstreeks zien; zij is een aanwezig object. Ik kan me ook allerhande denkbeeldige tafels voorstellen; ze bestaan niet in de werkelijkheid maar alleen in mijn geest; ze zijn immanente objecten. Ik kan tenslotte bijvoorbeeld denken aan een tafel die bij mij thuis staat; ze bestaat in de werkelijkheid en is dus niet een immanent object, maar ze is ook niet aanwezig; ze is een transcendent object. U zult merken, dat wanneer ik aan een transcendent object denk, ik er een immanent beeld van in mijn geest vorm.

Veronderstel nu, dat ik de beslissing neem aan wijsbegeerte te doen zonder ooit over een transcendent object te spreken. In welke toestand zal ik me dan bevinden?

Ik sta in de wereld omringd door allerhande materiële voorwerpen, levende wezens en bewuste wezens; deze laatsten zijn de dieren en mijn medemensen. De behaviouristen hebben mij er echter reeds op gewezen, dat ik niet rechtstreeks het bewustzijn van een dier of van een medemens kan waarnemen. Dat bewustzijn is dus voor mij een transcendent object. Het bewustzijn van de dieren en van mijn medemensen zal ik dus uit mijn beschouwingen moeten sluiten, of zoals men in de transcendente fenomenologie zegt: «reducere». Er blijft dan niets anders over dan een wereld van lichamen, waarvan er enige zich op een zeer gecompliceerde manier gedragen.

Wanneer ik me dan echter de algemeen bekende stellingen van de physica herinner, wanneer ik eraan denk, dat kleuren heel wat anders zijn dan wat ik zie en dat ze eigenlijk uit electromagnetische golven bestaan, dat warmte heel wat anders is dan wat ik waarneem en dat ze eigenlijk uit een beweging van moleculen bestaat, dan besluit ik, dat de lichamen op zichzelf eigenlijk heel wat anders zijn dan wat ik rondom mij bespeur en dat de kleuren «groen» en «rood» zoals ik die zie, dat warmte en koude zoals ik die voel, niets anders zijn dan subjectieve indrukken.

Dit alles is niet nieuw. Niet alleen Descartes, maar ook Demokritos met zijn atomenleer bevestigde reeds in de 5de eeuw v. Chr., dat alleen de primaire, d.z. de quantitatieve eigenschappen objectief zijn en dat de secundaire, dit zijn de kwalitatieve eigenschappen, zoals kleur en warmte, niets dan subjectieve indrukken zijn.

Indien dit zo is, dan blijkt, dat ik ook de lichamen niet rechtstreeks ken, maar dat ik afgaande op mijn subjectieve indrukken moet raden welke de objectieve natuur der lichamen is. Lichamen zijn dus ook transcendente objecten en ik moet ze dus eveneens uitschakelen: «reducere». Merk op dat dit ook geldt voor mijn eigen lichaam, waaromtrent ik toch ook niet rechtstreeks kan waarnemen, dat het bestaat uit moleculen, atomen, protonen en electronen.

Het gevolg van deze reducties is, dat alles wat mij omringt, met daarbij mijn eigen lichaam, verdwijnt en dat mij niets anders meer overblijft dan mijn eigen bewustzijnsstroom, waarin onder meer begrepen natuurlijk de visuele en tractiele indrukken die daarin voorkomen. Ik ben zoals men zegt een solipsist geworden: ik alleen besta!

Het is duidelijk, dat niemand er een ogenblik zal aan denken deze stelling ernstig vol te houden. De vraag is echter of hier niet een interessante werkmethode uit te halen is. Ik kan nu immers beginnen mijn bewustzijnsstroom te beschrijven zoals deze mij verschijnt, of m.a.w. aan zuivere introspectieve fenomenologie beginnen te doen.

U zult mij zeggen, dat U er sterk aan twijfelt, dat ik iets interessants kan presteren door aldus het heelal tot mijn autobiographie te reduceren, maar dan zal ik U erop wijzen, dat ik in mijn bewustzijn een bepaald soort verschijnselen bespeur, die men «kendaden» noemt. Indien U het voor mij jammer vindt, dat ik niet meer over deze tafel, over China of over ergens een nebuluze kan spreken, omdat dit transcendente objecten zijn, dan kan ik toch laten gelden, dat het mij nog altijd mogelijk blijft te vertellen wat er in mijn geest omgaat, wanneer ik aan deze tafel, aan China of aan een nebuluze denk, en dan sta ik op transcendentaal fenomenologisch standpunt. Transcendente fenomenologie is dus louter introspectieve analyse van kendaden, met uitsluiting van alle beschouwingen betreffende de transcendente objecten zelf.

Deze methode is niet zo moeilijk om formuleren als ze eenmaal gevonden is. De stichter ervan is Edmund Husserl, een Duits filosoof die in 1938 gestorven is. Leest men zijn werken, dan merkt men, dat hij er slechts zeer progressief toe gekomen is, zijn methode te formuleren en dat deze slechts in zijn laatste groot werk, de «Méditations cartésiennes» tot volle zuiverheid komt. De «Méditations cartésiennes» zijn een reeks van vijf lezingen door Husserl in 1929 in het Duits vóór de Sorbonne gehouden, maar daarna in het Frans vertaald en onder voornoemde titel uitgegeven. «Cartésiennes», omdat Husserl zoals Descartes begint met te zeggen: «Je pense, donc je suis». Maar terwijl Descartes na dit gezegd te hebben, reeds op de volgende bladzijde alles in het werk stelt om uit zichzelf te komen en de objectieve buitenwereld te bereiken, verklaart Husserl zich bereid in zichzelf opgesloten te blijven, omdat hij in zijn bewustzijn allerhande interessante en tot nu toe weinig nauwkeurig ontdekte verschijnselen meent te kunnen bespeuren.

Nu zult U mij vragen, of hier werkelijk iets uit te halen is. Zoals men dat enigszins ruw zegt: «Wat brengt dat op?»; kan een praktisch ingesteld mens daar iets aan hebben. Ik wil nu wel bekennen, dat indien ik uitvoerig begin te beschrijven wat er in mijn geest omgaat, wanneer ik b.v. aan deze tafel denk, dit waarschijnlijk niemand zal passioneren. Ik kan toch als excuus laten gelden, dat deze tafel zelf ook niet zo passionant is! Maar veronderstel, dat U mij vraagt over een interessant onderwerp, laat ons zeggen de tijd, de tijd waarin het wereldgebeuren zich

afspeelt, te spreken, dan zal ik als transcendentale phenomenoloog antwoorden: «Over de tijd spreek ik niet, maar ik zal U vertellen wat er in mijn geest omgaat wanneer ik aan de tijd denk». Indien ik nu tevens een physicus ben, dan zal ik U zeggen welke observaties ik doe en welke berekeningen ik zal uitvoeren om b.v. te beslissen, dat een bepaalde gebeurtenis zich op dat bepaald ogenblik heeft voorgedaan. Er is iemand die dergelijke analyse heeft uitgevoerd, namelijk Einstein, en zo is het, dat hij tot zijn relativiteitsleer is gekomen.

Iedereen weet hoe deze leer een ontzaglijke omwenteling in de natuurkunde heeft teweeggebracht en hoe tevens haar resultaten voor niet geïnitieerden volkomen onbegrijpelijk schijnen te zijn. Voor Einstein is het zeer goed mogelijk dat een waarnemer X beslist, dat een gebeurtenis A een andere gebeurtenis B voorafgaat, terwijl een andere waarnemer Y omgekeerd zal bevestigen, dat B A voorafgaat, zonder dat daarom één van beiden gelijk en de andere ongelijk heeft. Wij zullen natuurlijk opwerpen, dat het in werkelijkheid, objectief gesproken, toch vaststaat of A B voorafgaat of omgekeerd, waarop Einstein zal antwoorden, dat hiervan geen sprake is, omdat een objectieve, absoluut geldende tijdsorde niet bestaat. Dit voorbeeld is, meen ik, wel van aard om aan te tonen hoe het transcendentale denken in staat is om geheel nieuwe mogelijkheden voor de menselijke kennis te scheppen.

Nu zal men mij er wellicht van beschuldigen, dat ik hier een potsierlijk anachronisme heb begaan. Pas in de jaren '20 is het, dat Husserl reeds voldoende helder zijn transcendentale methode heeft weten uiteen te zetten, en wanneer men weet, dat de beperkte relativiteitstheorie waarop ik zinspeel, door Einstein reeds in 1905 werd verkondigd, dan zal men mijn aandacht daarop vestigen, dat het zelfs in het licht van de relativiteitsleer onwaarschijnlijk wordt, dat Einstein zich door Husserl zou hebben laten inspireren. Hierop antwoord ik, dat dit anachronisme geheel normaal is, dat het namelijk volkomen normaal is vast te stellen, hoe een nieuwe denktechniek eerst spontaan, half bewust en half instinctmatig wordt beoefend en hoe daarna iemand ertoe komt de theorie van die denk-methode op te stellen.

Ik kan hier verder aan toevoegen, dat de Deense physicus Heisenberg eveneens een omwenteling in de wetenschap heeft teweeggebracht door, waar het gaat om zeer kleine lichaampjes, het determinisme uit de physica te weren en deze de weg te doen inslaan van een zuiver probabilisme. Heisenberg deed dit rond het jaar 1925 en bevestigde uitdrukkelijk, dat hij op fenomenologisch standpunt stond, aldus naar Husserl verwijzend.

U merkt nu, dat ik mijn ironische pragmatist, die aan het interessante van de transcendentale phenomenologie durfde te twifelen, reeds wat stoerder in de ogen kan zien. Een pragmatist is echter niet gauw uit het veld te slaan, en ik hoor hem al vragen: «Maar wat brengt de relativiteitsleer op?». Dan zal ik hem antwoorden, dat deze leer onontberlijk is voor het berekenen van allerhande nucleaire reacties, zodat ik tenslotte mijn pragmatist een atoombommetje in de handen kan stoppen en hem aldus, zo meen ik toch, definitief het zwijgen opleggen. Het spreekt vanzelf dat ik het voorbeeld van de atoombom heb genomen, niet wegens zijn enthousiasmerend maar wegens zijn indrukwekkend karakter!

Husserl heeft veel rechtstreekse en onrechtstreekse volgelingen gehad, waarvan, voor zover ik tenminste weet, niet een nog verder de transcendentale pheno-

menologie in haar zuiverheid heeft beoefend. Husserl's techniek was een streng wetenschappelijke techniek, die bij het grote publiek geen bijval kon genieten. Na hem is men meer en meer aan gewone phenomenologie gaan doen. In plaats van zich te concentreren op het ontleden van kendaden heeft men de aandacht gevestigd op andere bewustzijnsverschijnselen, die voor literaire bewerking dankbaarder stof boden, zoals ethische en esthetische verschijnselen. Ontegengesteld werd hier interessant werk geleverd. Het gevolg hiervan is dan toch geweest, dat namen zoals Heidegger, Scheler en vooral Sartre een grote bekendheid genieten, terwijl de naam van Husserl slechts voor wie zich voor de technische filosofie interesseert, nog iets betekent.

Dit wil niet zeggen, dat de transcendentale phenomenologie een treurige dood is gestorven. Zij wordt nog altijd beoefend en wel door filosofen, waarvan men dit niet zou verwachten, namelijk de Engelse empiristen. Betreffende Bertrand Russell liet ik reeds opmerken, hoe hij door introspectieve ontleding van wat het betekende te geloven in de bewijskracht der inductie, tot zeer merkwaardige conclusies was gekomen. Veel andere Engelse schrijvers hebben in dezelfde lijn zeer verdienstelijk werk gepresteerd.

De Engelse filosofen vertonen echter de neiging een streng gesloten kring te vormen, en als men hen zou moeten zeggen, dat de methode die zij aanwenden door een continentaal, en dan nog door een Duits filosoof werd geformuleerd, dan zouden zij, indien dit Engelse gentlemen zou betamen, een beroerte krijgen. Men moet hen dienaangaande toegeven dat hun afkeer voor de Duitse wijsbegeerte niet geheel ongegrond is en dat, met uitsluiting van Kant en Husserl, er weinig Duitse filosofen zijn, die van nevelachtige «Schwärmerien» volledig zijn vrij te spreken.

Het gevolg hiervan is echter dat de Engelse empiristen aan transcendentale phenomenologie doen, zoals Mijnheer Jourdain aan proza deed: zonder het te weten! Dit brengt dan als nadeel mede, dat zij voortdurend, zonder het te merken, de transcendentale methode verlaten om tot realistische objectieve analyses over te gaan, en omgekeerd. Dit voortdurend mengen en verwarren van twee gans verschillende standpunten is bij hen vaak de bron van duisterheden, en van valse en dus onoplosbare probleemstellingen.

* * *

Ik zegde U zoëven, dat de volgelingen van Husserl aan gewone phenomenologie zijn gaan doen en dat ze zich vooral zijn gaan interesseren voor ethische of aesthetische bewustzijnsverschijnselen. Door een eenvoudig voorbeeld wil ik U aantonen, hoe hier waardevol wetenschappelijk werk kan gepresteerd worden. Dit soort phenomenologie is, zoals een harer beoefenaren het zei, «verliefd op het maken van onderscheid». Men zal er zich hier op toeleggen het verschil te laten uitkomen tussen allerhande gemoedstoestanden, die anders gemakkelijk verward zouden kunnen worden.

In de Ethica maakt men aldus een onderscheid tussen wroeging en schuldbewustzijn. Wroeging is het gevoel dat volgt op het vrijwillig veroorzaken van kwaad; schuldbewustzijn daarentegen volgt op onvrijwillig veroorzaakt kwaad. Dit laatste gevoel, dat op het eerste gezicht geheel irrationeel schijnt te zijn, kan niettemin zelf bij een normaal mens een geweldige intensiteit bereiken. Men denke bijvoorbeeld aan het geval van een moeder, die door een geheel onvrijwillige verstrooidheid een onherstelbare verminking aan haar kindje zou veroorzaakt hebben.

Heeft men eenmaal dit onderscheid gemaakt, dan zal men onmiddellijk inzien, dat bijvoorbeeld de Griekse tragedie van koning Oedipos, niet een drama is van wroeging maar van het schuld bewustzijn; Oedipos immers was niet op de hoogte van zijn familiale situatie toen hij zijn misdaden pleegde. Dergelijke beschouwingen zullen ons aldus een leiddraad in de hand geven, om volgens duidelijke en heldere criteria vast te stellen, waarom en in welke juiste mate bepaalde literaire werken als uiting van een primitieve mentaliteit moeten beschouwd worden, doordat daarin het onderscheid tussen wroeging en schuld bewustzijn nog niet tot uiting is gekomen.

Het is verder duidelijk, dat het hier besproken onderscheid slechts één van de vele interessante beschouwingen is, die men bij de fenomenologen kan aantreffen. Dit soort filosofie kan uiterst boeiend zijn, maar zij loopt gevaar haar wetenschappelijk karakter te verliezen en tot een louter literair genre te vervallen, doordat men in plaats van door scherpe ontleding naar grotere duidelijkheid en klaarheid te streven, liefst door literaire procédés zoals het gebruik van beeldspraak of het verwijzen naar kunstwerken en literaire werken, allerhande gemoedstoestanden eenvoudig gaat suggereren. Aan dit soort fenomenologie heeft men de spotnaam van « Bilderbuch Phenomenologie » gegeven; prentjes bekijken.

Het was onvermijdelijk, dat de fenomenologen niet zouden blijven bij het louter beschrijven van bewustzijnstoestanden, maar dat zij ertoe zouden komen daaruit praktische gevolgtrekkingen te halen en aan moraliserende filosofie te doen. De twee belangrijkste hedendaagse vormen van moraliserende filosofie zijn: het personalisme en het existentialisme. Een scherpe grenslijn is trouwens tussen beide niet altijd te trekken.

* * *

Met « personalisten » bedoelt men alle filosofen, die reagerend tegen de vigerende etatistische « Weltanschauungen », bevestigen, dat er bepaalde waarden, eigen aan het menselijk individu, door de Staat niet miskend mogen worden. Dit belet hen natuurlijk niet te erkennen, dat het menselijk individu in een maatschappelijk verband staat en dat het plichten van solidariteit heeft tegenover zijn medemens, zo zelfs, dat het zich in bepaalde gevallen voor de maatschappij moet opofferen. De vraag is echter te weten, welke die onaantastbare, individuele waarden of m.a.w. welke die onkrenkbare rechten van het individu zijn. Hier vinden wij een grote diversiteit van opvattingen.

Persoonlijk meen ik vooreerst, dat de hedendaagse filosofie een te grote neiging vertoont tot emotieve en irrationele waarden en dat men het zou moeten aandurven terug te grijpen naar meer klassieke en rationele, al ware het dan ook meer koude en nuchtere opvattingen. Bij het bespreken van het Engels empirisme zagen wij reeds, dat moraal tenslotte op a priori beginselen moet berusten en het is duidelijk, dat hiermee niet een emotief maar een rationeel a priori bedoeld wordt.

De laatste filosoof, die een dergelijk standpunt op duidelijke manier volgehouden en ontwikkeld heeft, was Kant. Met recht echter verwijt men hem, wat men zijn formalisme noemt. Dit bestaat hierin, dat Kant als enig rationeel a priori beginsel inzake moraal aanvaardt, dat wij een plicht hebben. Dit is zijn categorische imperatief. Kant beweert echter dat het onmogelijk is a priori te bepalen, waarin die plicht bestaat. Niettemin weet hij uit dit zeer algemeen beginsel, dat er een plicht bestaat, allerhande morele

maximes te halen, waarvan het edel en tevens overtuigend karakter indrukwekkend is.

Ik geloof, dat het mogelijk is dit zuiver formalistisch standpunt te verlaten en a priori in te zien, dat een wel bepaalde verplichting zich aan ieder mens opdringt, namelijk de plicht naar waarheid te streven, of als men wil, de plicht oprecht te zijn, of ook nog de plicht objectief te zijn. Ik zie immers niet in, hoe iemand oprecht kan beweren, dat hij niet oprecht moet zijn.

Het gaat hier weliswaar om een nog zeer algemene verplichting, waarvan men zich kan afvragen, of zij tot praktische resultaten kan leiden. Ik zal toch kunnen laten gelden dat, indien het mijn absolute plicht is om naar waarheid te streven, het ook mijn absoluut recht is zulks te doen, dat ik dan ook hetzelfde recht aan mijn medemens moet toekennen, en dat uit het wederzijds erkennen van dat recht een verhouding van wederzijdse eerbied zal ontstaan. Verder zal mijn bekommernis om objectief te zijn mij rekening doen houden met het feit, dat ik een wezen ben, dat niet alleen naar waarheid kan streven, maar dat ook materiële behoeften heeft, en dat dit ook het geval is met mijn medemens. Tenslotte zal het niet zo moeilijk zijn in te zien, dat wie aan iemand anders zegt: « Ik eerbiedig U zeer, maar intussen kunt U gerust van honger sterven », onmogelijk oprecht kan zijn, maar niets anders dan een cynische grappenmaker is. Ik meen, dat langs deze gedachtengang, die natuurlijk grondiger uitgediept zou moeten worden, men tot een rationele fundering kan komen voor de solidariteit, die onder de mensen moet heersen en de grondslag moet uitmaken voor een gezonde maatschappij.

Men zal mij echter enigszins sceptisch vragen, of het wel nodig is eerst tot zulke abstracte beginselen op te klimmen, om tot een gevolgtrekking te komen, die ieder normaal en moreel gezond mens onmiddellijk aanvaardt. Ik meen, dat zulks noodzakelijk is, omdat ik niet inzie hoe, indien men alleen uitgaat van de materiële, economische solidariteit, die tussen de mensen bestaat, men zou kunnen ontsnappen aan het ideaal van de perfect georganiseerde bijenkorf. In een maatschappij, die door dit ideaal wordt beheerst, in een dergelijke « insectenmaatschappij » zoals Keyserling ze noemt, is er geen plaats voor een mens, die beweert in geweten, maar vrij naar waarheid te streven. Onvermijdelijk immers zal daar, waar volmaakte economische organisatie als het hoogste of zelfs enige goed wordt beschouwd, alles tenslotte beheerst worden door officiële waarheid.

Het recht om naar waarheid te streven is, mijns inziens, het recht, dat het individu zonder enige toewijding en in welke omstandigheden ook, van de Staat mag en moet vorderen, en ik geloof er geen ogenblik aan, dat het hier gaat om iets, dat alleen etherische en weinig realistisch gestemde zielen kan interesseren. Men kan toch immers vaststellen, dat in al de regeringsstelsels waar het individu onder de voet wordt gelopen, men ook de waarheid met voeten treedt, en dat minachting voor het ene noodzakelijk gepaard gaat met minachting voor het andere, daar in die regimes beiden, de waarheid en het individu, de knie moeten buigen voor de God-Staat!

De idee, de grondslag van de moraal te gaan zoeken in de absolute plicht en het absolute recht van de mens om naar waarheid te streven, is al door verschillende auteurs naar voren gebracht. Men kan deze bijvoorbeeld in de Ethica van Prof. Dr. E. De Bruyne vinden. Nochtans, tenminste naar mijn weten, heeft men haar nooit tot een volledig stelsel van ethica uitgewerkt. Dit schijnt niet in de filosofische smaak

van onze tijd te vallen. Ziet men welke auteurs heden te dage het meest bijval genieten, dan krijgt men de indruk, dat hoe mere men beroep doet op irrationele en emotieve waarden, en hoe meer men zich van het Cartesiaanse ideaal van klaarheid verwijdt, men des te meer kans maakt om als een werkelijk diepzinnig filosoof door te gaan.

* * *

Onder de wijsgerige stellingen, die ik me voorgenomen heb te bespreken, blijft nu nog het existentialisme over. Ik moet over het existentialisme spreken, of ik ben niet up to date! Het eerste wat wij ons zullen afvragen is, wat deze zeer indrukwekkende benaming betekent. Ik heb zowat de indruk, dat de meeste existentialisten het zelf niet goed meer weten. Indien wij echter langs Sartre tot Heidegger en Kierkegaard opklimmen, dan kunnen wij dit misschien als volgt begrijpen:

Een existentialist is iemand die geweldig getroffen is: 1° door het feit, dat hij bestaat en 2° door het feit, dat hij geen enkele reden kan vinden waarom hij moet bestaan. Indien U hem laat opmerken, dat het toch overeenkomstig de wetten van de biologie, normaal was, dat er in zijn familie op zijn geboortedag een kind werd geboren, dan zal hij U antwoorden: « Goed, maar waarom moest ik dat kind zijn? ». De existentialist is, om het in traditionele bewoordingen uit te drukken, iemand die getroffen wordt door de contingentie, door het toevallig karakter van zijn bestaan. Dit bewust worden van de contingentie van zijn bestaan is voor de existentialist de bron van een zeer onbehaaglijk gevoel, dat volgens hem de grond van het wezen van de mens uitmaakt. De mens is voor hem gekenmerkt door een fundamentele malaise. De aard van dat gevoelen wordt door de verschillende existentialisten verschillend begrepen. Voor Kierkegaard is het een soort wanhoop; voor Heidegger is het angst; voor Sartre is het walging, al komen bij deze laatste nog andere elementen tussen om dat gevoel te doen ontstaan.

Na zulks te hebben beschreven, gaat de existentialist over tot het opbouwen van een moraliserende filosofie, die als doel heeft te leren, hoe men zich van die fundamentele malaise kan bevrijden.

* * *

Kierkegaard, die een protestants dominee was, heeft de oplossing voor zijn moeilijkheid, namelijk hoe aan de wanhoop te ontsnappen, gezocht in een mystieke overgave aan God. Zijn mystiek is echter zeer negatief en wordt opgevat als een negatie van alle menselijke waarden. Die mystiek wordt hierdoor zeer somber en men krijgt de indruk, dat misschien enige zeldzame uitgelezen zielen daartoe kunnen komen, maar dat praktisch geheel het mensdom hopeloos in het moeras zit. Voor diegenen onder ons, die het ongeluk zouden hebben doodgewone zielen te zijn, is dit een zeer weinig verblijdend perspectief. Dit belet niet, dat er bij Kierkegaard zeer mooie bladzijden zijn, maar het geheel werkt overspannend en ontmoedigend.

* * *

Heidegger stond vóór het probleem van de angst. Deze angst, zegde hij, wordt bijzonder acuut, wanneer wij bedenken hoe wij uit het niet komen en naar het niet teruggaan. Die gedachte aan het niet en meer bepaald de gedachte aan de dood wordt dan ook door de meeste mensen systematisch geschuwd. Zij geven zich een levensprogramma, dat alle zin verliest, wan-

neer men het bekijkt in het licht van dat niet, waarin wij volgens Heidegger onherroepelijk zullen verzinken; zij leven alsof ze niet moesten sterven. De filosoof zal echter het geheim van de dood in de ogen durven zien en zal zich een levensprogramma opleggen, dat ondanks het feit, dat hij bestemd is weer in het niet te verzinken, toch daarom niet absurd wordt. Dit zal hierin bestaan, dat de mens zich totaal overgeeft aan iets, dat de enge perken van zijn individueel bestaan overschrijdt en na zijn dood zal blijven voortbestaan. Hij zal, zegt Heidegger, zich totaal geven aan het volk waartoe hij behoort.

Deze stelling heeft van Heidegger een tijd lang zoiets als de officiële filosoof van het Nazisme gemaakt. Nazisme en angstfilosofie waren echter tenslotte twee atmosferen, die moeilijk konden samengaan en Heidegger is dan ook bij het regime in ongenade gevallen.

* * *

Voor Sartre gaat het erom aan de walging (la nausée) te ontsnappen. Die walging ontstaat niet eenvoudig, doordat de mens zich bewust wordt van de contingentie van zijn bestaan; de zaak is wat meer ingewikkeld.

Het systeem van Sartre berust op twee grondstellingen: 1° De mens is vrij, d.w.z. begaafd met een vrije wil en die wil is altijd volledig vrij. Sartre erkent het bestaan niet van iets als een vermindering van verantwoordelijkheid. Indien iemand gefolterd wordt, opdat hij bijvoorbeeld zijn kameraden zou verklikken, en hij geeft toe, dan doet hij dat volkomen vrij, omdat hij volkomen vrij verkiest te verklikken, liever dan verder pijn te lijden. Sartre is hierin eenvoudigweg onverbiddelijk. 2° Er bestaan voor Sartre geen objectieve waarden. Iets verkrijgt slechts waarde doordat de mens geheel willekeurig beslist er waarde aan te hechten. Aldus zijn gezin, vaderland, sociale vooruitgang, godsdienst, of wat ook, niets anders dan conventionele waarden, hetgeen betekent, dat in feite de meeste mensen daar belang aan hechten, hetgeen niet belet, dat indien men de zaken objectief beschouwt, er eigenlijk geen reden is om dat alles niet over boord te gooien.

De eerste fundamentele malaise is bij Sartre niet de walging, maar zoals bij Heidegger de angst. Deze angst ontstaat echter niet door het bewust worden van onze contingentie, maar door het beseffen, dat ik en mijn medemensen volkomen vrij zijn. Het wordt inderdaad voor mij beangstigend, wanneer ik bedenk, dat ik hier omringd ben door vrije mensen, d.w.z. door wezens van wie de gedragingen niet te voorzien zijn. Wanneer ik b.v. bedenk, dat hier iemand plots op het idee zou kunnen komen om een deuntje op een mondharmonika te spelen, — iets dat zeer goed zou kunnen gebeuren, daar het immers voldoende is, dat iemand onder U vrij beslist zulks te doen, — dan voel ik mij allesbehalve lekker! Ook zal ik onmiddellijk zoeken aan die angst te ontsnappen. Ik slaag hierin door de vrijheid van mijn medemensen, dus door Uw vrijheid, te negeren. In plaats van in U vrije wezens te zien, zal ik U gaan beschouwen als zaken met allerlei eigenschappen, die het mij mogelijk maken met voldoende zekerheid Uw reacties te voorzien, zoals ik voor een chemisch product zou doen. Zo zal ik bij mezelf zeggen, dat wat ik daar straks vreesde zich wel niet zal voordoen, omdat ik hier omringd ben door fatsoenlijke lieden, en omdat fatsoenlijke lieden zaken zijn, waarvan de reacties nogal gemakkelijk voorzien kunnen worden.

Ik excuseer me! Ik ben me ervan bewust, dat ik

hier uiterst beledigend optreed, doch dit komt doordat mijn optreden Sartrians is.

Trouwens, ikzelf zou het kunnen zijn, die hier met een mondharmonika op zak loop en plots het idee zou kunnen krijgen daarop een deuntje te spelen. Wanneer ik dit overweeg, dan wordt ik even huiverig als zoëven. Ik zal echter op dezelfde manier als daar straks redeneren en niet langer ongerust zijn, door bij mezelf te zeggen, dat ook ik een fatsoenlijk mens ben, d.w.z. een zaak met als eigenschap, dergelijke grappen niet uit te halen.

U ziet hoe zijn bekommernis om aan de angst te ontsnappen, die door de vrijheid werd verwekt, van de mens een vijand zal maken, zowel van zijn eigen vrijheid als van die van zijn medemensen, en hoe wij allen solidair zullen worden om de vrijheid in onszelf en in de anderen te vernietigen.

Hoe geschiedt nu deze vernietiging? Hoofdzakelijk door de blik. Wanneer ik iemand bekijk, wanneer ik zijn uiterlijke gedragingen gade sla, dan qualificeer en klassificeer ik hem en maak er aldus een « betrouwbare zaakje » van. Ik zal dus de behoefte gevoelen op die manier mijn medemensen te klassificeren, maar ook om door hen geklassificeerd te worden.

Deze twee behoeften kunnen morbiede vormen aannemen. Ik kan door een soort woede aangegrepen worden om de vrijheid in mijn medemens te vernietigen en ertoe komen, hem zo te mishandelen, dat ik van hem een levenloze zaak, een vod maak. Dit is het sadisme. Omgekeerd kan ik ook op pathologische manier wensen, mijn eigen vrijheid, door mishandelingen die een ander mij toebrengt, te zien vernietigen. Dit is het masochisme.

Laten wij echter deze uiterste gevallen terzijde en onderzoeken wij in welke situatie wij zullen geraken door het normaal wederzijds vernietigen van onze vrijheid. Enerzijds zal ik mijn medemensen beschouwen als zaken, waarvan ik de reacties kan voorzien en de behoefte gevoelen hen te zien straffen, indien ze dat vertrouwen teleurstellen. Anderzijds zal ik mij gedragen op een manier die beantwoordt aan wat mijn medemensen doorgaans van mij verwachten. Zo is het, dat ik ertoe kom de algemeen rondom mij aanvaarde waarden tot de mijne te maken. Wij zijn dan ook allen solidair om dit conformisme in ons en rondom ons in stand te houden, opdat wij zouden kunnen leven in een rustige wereld van zaken in plaats van in een vulcanische wereld van vrijheden. Het gevolg hiervan is dat, terwijl mijn vrijheid zich eigenlijk zou moeten uiten in een vuurwerk van vrije, onvoorzienbare beslissingen, mijn wezen in plaats hiervan een stabiel karakter vertoont en zeer traag van de ene vorm in de andere overgaat. Het beste beeld hiervoor is een soort lijmachtige stroop (une chose visqueuse). Wanneer wij ons hiervan bewust worden ontstaat in ons de walging. Die walging is tenslotte gegrond op het vage maar obsederende inzicht, dat wij blijven behouden van het feit, dat wij de natuur van de vrijheid hebben miskend en dat wij aldus te kwader trouw zijn.

Om nu aan die walging te ontsnappen, zal ik mijn vrijheid in de ogen moeten zien. Een eerste gevolg hiervan zal zijn, dat ik het louter conventioneel karakter erken van de algemeen rondom mij heersende waarden, wat dan aanleiding zal geven tot de beslissing om mij van die waarden vrij te maken en om eigenhandig een gans willekeurig levensprogramma te kiezen, dat ik zal doorvoeren, welke ook de gevolgen hiervan mogen zijn.

Op deze manier is het dat men bijvoorbeeld het Sartrians type van de man uit de weerstand moet

begrijpen. Die man leeft onder een bezetter en het typerende van een bezetter is, dat hij de overwonnenen als zaken wil gebruiken en niet als mensen, die zelf vrij over hun lot hebben te beslissen. De man uit de weerstand komt hiertegen in verzet en beslist te tonen, dat hij zich, zoals men zegt, « niet meer zal laten doen ». Van trouw of van opoffering voor een patriotisch, ideologisch of ander objectief ideaal is hier geen sprake. Het gaat hier alleen om de uiting van vrijheidszin tot het einde doorgevoerd.

Men moet bekennen dat er, spijs alles iets aantrekkelijks in deze opvatting zit. Niettemin is het duidelijk, dat met een dergelijke theorie een Amerikaanse gangster even goed als een held beschouwd moet worden. Indien men zou opwerpen, dat er toch een verschil bestaat tussen wie in opstand komt tegen een bezetter en wie het wettig gevestigd gezag trotseert, dan zou Sartre moeten antwoorden, dat dit onderscheid geen zin heeft, omdat het op conventionele, ingebeelde en geveinsde waarden berust. Men kan begrijpen, dat Sartre zulks niet graag volmondig verklaart en zo is het wellicht uit te leggen hoe, na in zijn « L'être et le néant » de structuur van het menselijk wezen te hebben ontleed en te hebben aangekondigd, dat hierop een werk zou volgen, waarin de hieruit voortvloeiende morele gevolgtrekkingen ontwikkeld zouden worden, hij dit moraliserend werk nog niet heeft laten verschijnen, en waarom Sartre verkiesst die gevolgtrekkingen in zijn literaire werken eenvoudig te suggereren.

* * *

De titel van deze rede was : « Literaire en niet literaire wijsbegeerte ». Een passage uit Sartre's werken zal mij veroorloven duidelijk te maken, wat ik hiermede bedoel en aldus de conclusie te trekken waartoe ik wil komen.

Sartre's techniek, zoals die van alle existentialisten, berust in hoge mate op introspectieve fenomenologie. Onder de verschijnselen, die men in het menselijk bewustzijn kan aantreffen en als voorwerp van filosofische studie kiezen, kan men bijvoorbeeld het geloof in het bestaan van God nemen. Of men gelovig of ongelovig is, dit psychologisch verschijnsel kan men altijd trachten te ontleden. Sartre heeft deze analyse uitgevoerd en o.m. in zijn « Les chemins de la Liberté » uitgewerkt.

Als held, en dit moet ons van hem niet verwonderen, kiest hij iemand die een sexueel perversiteitje heeft opgedaan. Die man is daarover zeer ongelukkig, maar kan het niet laten, of liever, zo zegt Sartre onverbidde-lijk, « wil » het niet laten. Nu kunnen wij reeds de reactie van die man voorzien. Hij zal natuurlijk trachten de overtuiging op te doen, dat hij niet anders kan, omdat hij nu eenmaal een zaak is met deze bepaalde karakteristiek. Nu zult U zich herinneren, dat het door de blik van de anderen is, dat wij de indruk verkrijgen een klassificeerbare zaak te zijn. Om redenen van fatsoen is het voor onze held echter moeilijk tot deze oplossing zijn toevlucht te nemen. Dit zou hem trouwens niet baten, want het is juist op het ogenblik, dat hij inwendig beslist weer eens toe te geven, dat er iemand zou moeten zijn, die deze inwendige gedraging ziet en die dan zegt : « Natuurlijk, hij is zo en kan niet anders ». Zo krijgt die man de behoefte aan een wezen, dat voortdurend zijn hart en nieren zou peilen, en zo komt hij tot het geloof in het bestaan van God !

Sartre beweert niet, dat dit geloof noodzakelijk iets met sexuele perversiteit te maken heeft, maar hij beweert wel, dat het geloof in God niets anders is dan een vorm van mentaal masochisme. Zonder twijfel zal menigeen onder ons opschrikken bij het

inzien van de bedenkelijke situatie waarin hij zich bevindt!

Natuurlijk is het mogelijk de zaken anders voor te stellen dan Sartre dit doet. Wie iets voelt voor waarheid, zal wel inzien, dat het wereldgebeuren een tragicomedie is, met als titel «De Leugen». Men kan dan tot het idee komen, dat er iemand zou moeten zijn, die tenslotte iedereen eens de volle waarheid zegt. Ik kan ook inzien dat dergelijk idee van aard is om de mensen wat meer voor zelfbedrog te doen zwichten, iets waarvan, zo meen ik toch, niemand zichzelf volledig zal vrijspreken. Dit is tenslotte niets anders dan het geloof in het bestaan van God gegrond op de behoefte aan absolute rechtvaardigheid.

Deze stelling schijnt in volle tegenspraak tegenover die van Sartre te staan. Kijkt men echter nauwer toe, dan ziet men dat tegenspraak hier eigenlijk onmogelijk is. Tegenspraak veronderstelt immers, dat omtrent éénzelfde punt, de ene «ja» en de andere «neen» zegt. Hier bevat echter geen van beide stellingen een negatief element. Ze bestaan beiden uit louter positieve beschrijvingen. Indien ik dus, Sartre lezend, als reactie zou hebben te zeggen «Neen, dat is te gek; zo iets is ondenkbaar!», dan vergis ik me, want het is nu eenmaal een feit, dat er in die existentialistische middens allerhande gekke kerels rondlopen. Maar anderzijds mag Sartre ook niet besluiten dat, omdat hij niet in staat is zich het geloof in God anders voor te stellen dan onder de vorm van een gek en vies dingetje, dit daarom ook niets anders kan zijn. Deze

exclusieve stelling is het nochtans, die Sartre wil insinueren. Hier zit zijn sofisme.

Veronderstellen wij nu, dat tussen twee fenomenologen een debat ontstaat, waarop dit psychologisch verschijnsel, namelijk het geloof in het bestaan van God, ontleed moet worden. Indien zij nuchter wetenschappelijk te werk gaan, dan zullen zij zeer vlug inzien dat zij ieder langs zijn kant een zeer verschillend verschijnsel aan het beschrijven zijn, en daarmede zou het debat ten einde lopen. Doch in de heden te dage vigerende filosofische gewoonten gebeurt dit anders. De filosofen schrijven toneelstukken en romans ten behoeve van het grote publiek, om hun stellingen te illustreren. Wie zal nu het pleit bij het publiek winnen? De beste filosoof? Natuurlijk niet, maar wel de vaardigste romanschrijver. Zo is tenslotte de filosofie tot een literair genre geworden en verworden.

Indien U mij naar de gevoelens vraagt, die de actuele verhouding tussen filosofie en literatuur in mij oproept, dan zal ik zeggen, dat ik zo wat voel alsof ik de vriend was van een zeer voornaam en gestreng heerschap, dat ik echter meer en meer het gezelschap zie opzoeken van een charmante, maar een tikje mondaine dame. Ik word een beetje ongerust. Maar wanneer ik me dan het verleden van dat heerschap herinner, dan denk ik bij mezelf: «Kom, het is niet de eerste keer, dat dit met hem gebeurt, en telkens is het toch vroeg of laat weer in orde gekomen».

Rede uitgesproken door Mr VAN HEMELRYCK, Voorzitter van het Vlaams Pleitgenootschap als antwoord op de rede van Mr Bayart

Wanneer ik na het aanhoren van deze rede het woord neem, om in aller naam de redenaar van deze openingzitting te betuigen, hoe hij er in gelukt is ons in «wijsgerige sferen» te sleuren, met welk een zwier en een enthousiasme hij de wijsgerige facetten van onze tijd aan onze geesten onthulde, dan zal er wellicht niemand in deze zaal aanwezig zijn, die me deze taak zal benijden. Want... na de eer die me te beurt valt om de redenaar te feliciteren om al het merkwaaardige dat zijn rede inhoudt, ben ik eveneens aangewezen om aan Mr Bayart het antwoord te brengen dat hij verwacht. Dit laatste dempt de vreugde van mijn gemoed; en ik geef het grif toe: een merkwaaardige rede als deze beantwoorden is een moeilijke taak.

Mr Bayart, in naam der ganse vergadering stuur ik u een oprecht «proficiat» toe. Uw rede is een alomvattende studie van de stromingen der hedendaagse filosofie; studie, waar u zich klaarblijkelijk met hart en ziel aan gewijd hebt. De vruchten van uw werk blijven u niet onthouden. U oogst vandaag de lof en de eer die u waardig zijn. U hebt de kunst gehad om niet alleen specialisten of technici der zuivere filosofie te interesseren — ook de geachte vergadering van vandaag, die dan toch niet hoofdzakelijk uit specialisten of technici der zuivere filosofie bestaat, heeft begrepen, dat de wijsbegeerte niet dat onsympathieke stuk wetenschap is, dat vele «woordkramers» er van maken, doch dat ze groeit en verwordt met het leven der mensen en met de wenteling der tijden.

Voor deze nieuwe interesse hebben wij u vandaag te danken — en hier voeg ik onmiddellijk aan toe: moge uw keuze van onderwerp strekken als een voor-

beeld voor anderen, die na u deze plaats zullen innemen, opdat ook zij niet gesloten zouden blijven voor steeds groeiender leven en ruimere horizons dan de strikt juridische.

* * *

Indien ik bij het begin van dit antwoord niet onmiddellijk de jubeltoon aansloeg, doch liever de vergadering herinnerde aan het weinig benijdenswaardige karakter van mijn taak, dan heeft mijn talmen voor het uitspreken van lofworpen u misschien wat verwonderd. Het hoefde u echter niet te verwonderen. «Een enigszins ongewoon en zelfs ongewenst onderwerp», zoals spreker zelf qualificeert, in zijn volle draagwijdte, in zijn ganse «zijn» — om het in wijsgerige termen uit te drukken — omvatten, en er een appreciatie van geven, die dan toch ook iets of wat wijsgerig «zou» moeten klinken, is niet zo gemakkelijk. We zijn niet als wijsgeren in de wieg gelegd en we hebben niet allen de wijsgerige kunde van spreker. Toch bleef onder de loupe der kritiek niet elke fout verheeld; en afgaande op de mening van gezaghebbende filosofen, het ter hand nemen van competente lectuur, en hier en daar een stuk eigen wijsgerige «intuïtie» — want wijsgerige kennis zouden wij het niet durven noemen — wil ik het toch wagen de geachte spreker te woord te staan. Niet altijd gaan we akkoord met een zeer persoonlijke visie, of een inschakeling van bijzondere appreciaties.

Na enkele algemene opwerpingen over de verschillende passages der rede handelend, die slechts de weergave zullen zijn van vluchtige kritiek, wil ik meer in het bijzonder uitweiden over het existentialisme — deels omdat het de meest «up to date» filosofie

is, deels omdat het mij toescheen dat spreker er een bijzondere aandacht aan besteedde, en tenslotte omdat het existentialisme, in aansluiting met de titel, de hedendaagse filosofie is die het meest literair is in haar uitdrukkingen naast zuivere niet-literaire wijsbegeerte.

* * *

Onmiddellijk na het kennismaken van de titel stelt de inhoud ons ietwat teleur. We verwachtten ons aan een uitgebreide thesis nopens de toenadering tussen niet-literaire en literaire wijsbegeerte, hun wisselwerking en hun geschiedenis, de functionele eenheid van beide en de huidige wijsbegeerte, en we zien slechts in een «toevallige» verhouding de literaire facetten van één «welbepaalde» filosofie naar voren gebracht, en slechts bij één auteur — nl. daar waar Sartre's existentialistische filosofie behandeld wordt. Nochtans biedt het onderwerp «literaire en wijsgerige productie tegenover elkaar gesteld» een zeer ruim arbeidsveld.

Literaire en niet-literaire wijsbegeerte. Het idee alleen reeds geeft ons een onaangenaam gevoel van ongewone mengeling en dooreenwerking van twee totaal verschillende denkhoudingen. Toch zal niemand er aan twijfelen dat er steeds wederzijdse beïnvloeding en uitwisseling heeft plaats gehad. Vele motieven en themata, die nadien met volle wijsgerige orkestratie weerklinken, zijn reeds lang in de literatuur voorbereid, vooraleer zij ook maar enigszins het terrein der wijsbegeerte beroerden.

«Naast Thomas van Aquino staat Dante. De neo-Scholastiek der Renaissance vindt haar uitdrukking in dichters als Vondel en Calderon. De «Aufklärung» werkte niet minder sterk door de dichtwerken van Voltaire, Lessing of Pope dan door hun filosofische geschriften en de Encyclopedie. Kant vindt zijn dichter in Schiller. Shakespeare's weifelende en vragende Hamlet is de aanhef van het typische moderne bewustzijn dat door de filosofie stap voor stap zal worden uitgewerkt,» aldus J. Walgrave.

Zo zouden we kunnen doorgaan en van elke wijsgeer die zich tenminste niet alleen uitputte in een ken-theorie, maar tevens in het geven van een wijsgerige «levensbeschouwing», de voorlopers in de literatuur navorsen.

Aldus gezien verschillen literatuur en filosofie niet zoveel van elkaar. Beiden behandelen zij het menselijk zijn — zij het om het rechtstreeks te vatten of om het te beschrijven.

In de loop der tijden nochtans werden de verschillende bedrijvigheden dezer twee denkhoudingen steeds strenger uit elkaar gescheiden dan het de hedendaagse filosofische stromingen schijnen te doen. De huidige filosofie, althans in sommige strekkingen, heeft de democratielij n vervaagd, en waar er vroeger geen probleemstelling was, is de toenadering tussen literaire en wijsgerige productie thans tot een der meest actuele problemen der wijsbegeerte uitgegroeid. Hier weze vooral het hedendaagse existentialisme bedoeld.

Na deze eerste kapitale opmerking komen er enkele andere, die lang niet zo essentieel blijken. Zij zijn wellicht futiliteiten die aan spreker, in het vuur en de ijver zijner navorsingen ontgingen, en die hij achteloos voorbijstapte.

Zo betreuren wij het b.v. dat bij het kort geschiedkundig overzicht der wijsbegeerte, de «bruske» overgang van Griekenland naar het Romeinse Keizerrijk in een speciale atmosfeer gesitueerd wordt, zonder te spreken over de voornaamste wijsgerige scholen die in die overgang zonder meer verzwolgen worden.

In de filosofie van Hegel op een mogelijkheid van een contradictie en een tekort aan duidelijkheid wijzen, is niet in de lijn van Hegel's filosofie. Hegel negeert juist niet de contradictie (wat sommige handboeken wel in twijfel schijnen te trekken) en zijn gans filosofisch systeem is er juist op gericht om contradicties te vermijden. Wel weze er opgemerkt dat het woord «contradictie» bij Hegel minstens vier verschillende betekenissen heeft — en dat door het negeren van die nuances een algemene verwarring niet uitgesloten is.

Mijns inziens is Hegel ook niet de vader van het nazisme — veel eerder komt die «eer», misschien wel ongewild, aan Nietzsche toe; evenmin als Croce de vader van het fascisme zou zijn onder Hegeliaanse invloed, daar Croce een verwoed anti-fascist was.

Wat de Engelse filosofie betreft:

Zou het Behaviourisme niet eerder een laboratorium-psychologie zijn dan een filosofie? en zeer zeker schakelen de behaviouristen het bewustzijn niet uit, zij negeren juist *niet* het bewustzijn. Vele dier Engelse filosofen zijn derhalve geen behaviouristen, evenmin als de moralisten kunnen ondergebracht worden bij het empirisme. Anderzijds is er in de Engelse filosofie toch nog iets meer te vinden dan empirisme. Wat gedaan met het Engels idealisme en de anderen?

Komt dan de fenomenologie.

Phenomenologie gezien als «dingen beschrijven zoals ze bestaan» bestaat niet volgens de mening van de meest gezaghebbende wijsgeren. Phenomenaal is niet fenomenologisch. Het enige verband tussen fenomenologie en het andere, wat men fenomenisme noemt, is dat beiden uitgaan van fenomenen.

Dingen beschrijven is zuiver fenomenisme. Wanneer ik honderd maal achter elkaar $2 + 2$ neem, dan is dit steeds $= 4$. Steunende op deze «geëxperimenteerde» wetmatigheid besluit ik dat $2 + 2 = 4$. Hierbij gaat men inductief te werk. Phenomenologie daartegen is in haar wezen totaal verschillend; zij is een filosofische methode die terug gaat «zu den Sachen selbst» zal Husserl zeggen, waarbij ik van het eerste ogenblik af een inzicht krijg in de structuur en de essentie der dingen — een «Wesenschau» — het is een onmiddellijk inzicht, dat ik van meet af aan heb ik de objectieve noodzakelijkheid die ik ook in één enkel geval absoluut vat. Het is voor mij niet nodig honderd maal vast te stellen dat $2 + 2 = 4$; neen, van het eerste ogenblik af zie ik in dat $2 + 2 = 4$.

Prof. Dondeyne zal het uitdrukken als volgt: «Toute phénoménologie suppose la possibilité d'une intention eidétique, c'-à-d. une saisie directe de l'essence universelle.»

De vader van deze fenomenologie is Husserl. Welke echter bij de geboorte van dit fenomenologisch proces de wisselwerking Einstein - Husserl zou geweest zijn, is mij niet erg duidelijk gebleken. Einstein hoort thuis in de natuurkunde en niet bij de fenomenologen. Wat Husserl misschien gemeen kan hebben met Einstein is dat Husserl vóór dat hij aan wijsbegeerte deed, een mathematicus was. Daarmede is, mijns inziens, elk verband tussen Einstein en Husserl gelegd.

Husserl, behept met wijsgerige interesse, vraagt naar de grond der mathematische evidentie, en niet vindend bij zijn medebroeders wat hij hoopte te vinden, wendde hij zich tot de wijsgeren — wier methode hem dan ook zo verontwaardigde dat hij nimmer hun terrein verliet.

* * *

Ter inleiding van het existentialisme zou ik u de tekst van Prof. Dondeyne willen aanhalen, die ons klaar en bondig uitlegt, waarom dit nieuwe «isme» zo veroverend snel de massa heeft ingepalmd. «II

n'y a qu'un problème philosophique vraiment sérieux écrit A. Camus, à savoir : si la vie vaut ou ne vaut pas la peine d'être vécue. Toute philosophie digne de ce nom s'enracine en l'existence humaine concrète et s'élabore en vue de cette existence aux fins de l'éclairer et de la guider. Ceci explique pourquoi les grands systèmes philosophiques reflètent l'époque qui les vit naître et possèdent toujours une portée humaniste. Ils surgissent et grandissent au sein d'un climat existentiel déterminé et contribuent à leur tour à former ce climat. S'il en est ainsi, nous pouvons nous attendre à voir le sens de la dimension historique pénétrer dans le sanctuaire de la philosophie contemporaine. Ce qui est plus, nous voyons l'historicité devenir un des thèmes centraux de la philosophie propre à notre temps : l'existentialisme phénoménologique.

Inderdaad, het existentialisme heeft motieven en gevoelens aan de oppervlakte gebracht die heimelijk in de moderne geest aan het leven waren. Het existentialisme roept de wijsbegeerte terug naar de bron van alle wijsbegeerte : de verwondering van de levende mens over zijn eigen zelfbewust bestaan — en keert hiermede terug naar het meest oorspronkelijke vragen en denken : La vie, vaut-elle la peine d'être vécue? Welke woorden vloeien meer natuurlijk uit de mond van de moderne mens dan deze?

Over de waarde van het « existentialisme » als benaming voor deze wijsbegeerte valt niet veel te zeggen als reeds Gabriel Marcel (rechtse existentialist) bedankt, en niet zonder verachting, voor « l'affreux vocable de l'existentialisme ». Zeker is het echter dat een aantal schrijvers en denkers een nieuwe filosofische stroming in het leven geroepen hebben, waarvan een bepaalde opvatting van « existentie » het centrale probleem uitmaakt.

Deze existentiële stroming ontspringt aan twee bronnen, twee stromen lopen samen in het hedendaags existentialisme : Kierkegaard's reactie tegen Hegel en Husserl's fenomenologie. Het existentialisme zal Husserl's fenomenologische methode toepassen op de eigen denkwijze van Kierkegaard — want Kierkegaard is een denker en geen filosoof.

Kierkegaard leidt de reactie ën tegen de filosofie van Hegel in 't bijzonder ën tegen elke wijsgerige systeembouwer. Hegel zei dat er alleen waarheid te vinden was in de objectiviteit — er zou een hiërarchie zijn van noodzakelijke wezenheden, verbonden door noodzakelijke relaties; het individu in zijn persoonlijk bestaan hoeft geen bijzondere belangstelling.

Hiertegen gaat, krachtig geformuleerd, het protest van Kierkegaard : de waarheid ligt in de subjectiviteit. « Ik ben een uniek individu ». — « Ik existeer », en daar hebt ge het woord ! De taak der wijsbegeerte is niet systemen te bouwen, maar met onvervalste belangstelling de wezenlijke zin van mijn « existentie » na te vorsen en te verklaren.

Op dit centrale kernprobleem : « het menselijk bestaan », passen de existentialisten — en in de eerste plaats Heidegger — Husserl's fenomenologische methode toe. Van Husserl's essentialisme glijden zij aldus af naar een fundamenteel existentialisme.

Dit existentialisme is aldus geworden : de wijsbegeerte die door het existentie-begrip beheerst wordt. Het wordt een reflexie op de existentie — en ik zou hier zelfs durven vooropzetten : « existentie » = synoniem van menselijke essentie (cfr. fenomenol. methode zoekt essenties). Dat de term « existentie » niets te maken heeft met het feitelijk bestaan, het brute feit van tot de orde der bestaande werkelijkheden te behoren, is u reeds door voorafgaande uiteenzetting over het existentialistisch proces overduidelijk gebleken.

« Existentie » als leitmotiv van de existentialistische wijsbegeerte heeft een welbepaalde betekenis.

De mens alleen ex-isteert. De klemtoon ligt hier op het praefix « ex », dat precies duidt op de essentiële openheid en onvoltooidheid van het menselijk bestaan.

Ex-ister : buiten zich zelf treden. Het menselijk bewustzijn is uitsluitend intentioneel, een bewustzijn « van » — een zijn « in » en « open-naar » de wereld. Wij zijn niet in de wereld, » zal Sartre zeggen, « zoals erwten temidden van andere erwten in een doos. » Wij zijn in de wereld op een *eigen zijnswijze* — het voortdurend buiten zich zelf treden — dat is existentie. En we treden vooral buiten ons zelf in de tijd.

Het verleden, heden en toekomst zijn altijd in de menselijke essentie tegelijk tegenwoordig. Een mens maakt projecten. Door het maken van « vrije » projecten zal ik een zin geven aan mijn leven. Mijn bestaan is een taak, een opgave.

We zien hoe ver we hier staan van « existentie = bestaan ». In die zin existeert alleen de mens — wat niet wil zeggen dat er buiten de mens niets bestaat, doch dat de mens een zijnswijze bezit die hem van de overige zijnden onderscheidt.

Wat de mens is en wat hij verricht, is zonder causaal verband met van buiten-uit inwerkende invloeden — hij neemt bewust en vrij voortdurend stelling tegenover de wereld, wat meebrengt dat zijn bestaan voor hem een zin krijgt en dat hij die zin verstaat.

In het hedendaags existentialisme de ganse waaier der verschillende existentialismen ontplooiën vanuit bovenaangehaalde fundamentele stelling is niet het opzet van deze korte verhandeling.

Toch weze hier volledigheidshalve opgemerkt : dat, in strijd met de indruk die men zou kunnen behouden na de uiteenzetting van mijn geachte voorganger, het niet volstaat het bestaan van het existentialisme als uitdrukking van de hedendaags filosofie te vermelden, om hiermee alles gezegd te hebben; en dat Sartre niet gans het existentialisme is.

In de schoot van het existentialisme zijn van meet af aan twee richtingen vertegenwoordigd : het religieuze existentialisme en het atheïstische.

Tot het religieuze behoren K. Jaspers en Gabriel Marcel; tot het atheïstische Sartre, Merleau-Ponty, Simone de Beauvoir, e.a.

Het verschil tussen het religieuze en het atheïstische existentialisme is niet gelegen in een wezenlijk verschil in opvatting over de existentialistische grondstelling, die hun idee over de taak en de methode van deze wijsbegeerte beheerst.

Voor de religieuze existentialisten is de existentie niet alleen een « open-naar » de wereld, maar eveneens even oorspronkelijk een « open-naar » het mysterie dat de wereld transcendeert.

Voor de atheïsten schijnt dit uitgesloten — want ware de existentie buiten het « open-naar » de wereld ook nog een « open-naar » het mysterie, en volgens het theïsme, gemaakt door God — dan is de mens een maakding, wat in strijd is met de vrijheid en historiciteit van het menselijk bestaan.

Op dit standpunt scheiden zij van elkaar en blijken zij onvereenigbaar in hun stellingen. De veroordeling van het existentialisme in het algemeen dient dan ook restrictief te worden opgevat, d.w.z. voor zover zij het atheïstisch existentialisme bedoelt.

Wat het existentialisme betreft in zijn literaire uitdrukkingen, zou hier zeer veel kunnen gezegd worden over de functionele eenheid van literaire en wijsgerige productie in het kader der existentialistische filosofie. De toenadering tussen beide denkverhoudingen wordt als het ware ingegeven door het wezen dezer filosofie zelf.

Literatuur immers heeft als ononderbroken onderwerp de autobiographie van de natuurlijke mens. Het kernachtig doordringen van diep-menselijk leven is steeds de vrucht van een reflexie over dit leven. Met deze reflexie over het menselijk bestaan, over de «existentie», benadert de literatuur meer en meer de subjectiviteit van de existentialistische strekkingen. Dit wordt zeer duidelijk wanneer wij de typische themata van het existentialisme nagaan.

Een uitgebreid verslag over de motieven der existentialistische schrijvers geven is hier onbegonnen werk. Wel beklemtonen de meesten over het algemeen de eenzaamheid van de mens te midden der gebeurtenissen, die hun zinloos lijken omdat zij in strijd zijn met hun eigen verlangens. In die zin vooral Gabriel Marcel, Jean-Paul Sartre en Albert Camus.

Maar omdat vooral de eenzaamheid van de mens en de zinloosheid van het wereldgebeuren beklamtoond wordt, is dit geen reden om het existentialisme te aanzien als de laatste vorm van nihilisme, of te spreken van een angst- of walgingsphilosophie.

De angst en de walging die bij sommige schrijvers een hoofdrol spelen, zijn niet, zoals sommigen het willen voorstellen, een terminus ad quem, maar een terminus a quo. Uitgaande van de walging om het zinloze van alle handelen of van de angst voor hun eigen daden, zoeken de existentialistische schrijvers langs deze weg naar meer gefundeerde waarheid, naar meer zingevend menselijk bestaan. Het existentialisme is evenmin een wijsbegeerte van angst of walging als het Cartesianisme een wijsbegeerte van de twijfel is.

Evenmin gaat het op de dingen voor te stellen alsof de existentialistische wijsgeren, verward in hun eigen stellingen, en bang de morele gevolgtrekkingen van hun wijsgerige werken klaar te formuleren in een zuiver wijsgerig werk, hun toevlucht nemen tot de roman of het toneelstuk. Integendeel, de literaire werken van deze wijsgeren maken de zuiver filosofische niet overbodig. Het technisch wijsgerig denken moet, vooral in de existentialistische filosofie, gevoed worden door concrete beschrijvingen, uitbeeldin-

gen en denexperimenten, die slechts een literaire vorm kunnen aannemen. Men denke hierbij terug aan wat reeds gezegd werd over het wezen van het existentialisme zelf: reflexie over de menselijke existentie.

Een laatste «existentialistisch» woord wil ik nog wijden aan de wijsgerige betekenis van Sartre's literaire werken, omdat de existentialistische «mode» vooral rond Sartre's existentialisme ontstaan is.

Terecht merkt Dr Bernard Delfgaauw op dat: een filosofie die zich uitdrukt in romans, novellen, toneelstukken en films, een wijsbegeerte is, waarvoor men geestdriftig kan zijn zonder zelf wijsgeer te wezen. Een dergelijke filosofie komt aan de menselijke gemakzucht tegemoet en wanneer zij daarenboven een «los van alle moraal» predikt, is het succes verzekerd.

De vraag is nu of Sartre verantwoordelijk is voor de mode rond zijn wijsbegeerte. Een feit is zeker, nl. dat het grote existentialistische publiek niet weet wat Sartre beduiden wil; en dat de existentialistische mode niet beantwoordt aan Sartre's wijsbegeerte is ook een vaststaand feit. Existentialisme zoals Sartre het verstaat is iets anders dan «excentriek en immoreel zijn». Wat Sartre onderwijst is: dat elke mens in het volle besef van «zelfverantwoordelijkheid» mens is tussen de mensen (cfr.: Mijn bestaan is een opgave).

En indien ik zeg dat Sartre «onderwijst», dan is dit woord opzettelijk gekozen, omdat er in Sartre, naast de wijsgeer, ook de aanleg voor een godsdienststichter aanwezig is. Met die aanleg in zich is Sartre, de wijsgeer, veroordeeld geweest om zijn wijsbegeerte voor het grote publiek te werpen en haar noodzakelijkerwijze te zien ontaarden — en met haar het hele existentialisme.

* * *

Het is het speciale opzet van dit antwoord geweest het niet te overladen met aantekeningen en referenties. Het is aan iedereen overbekend dat men zo maar niet aan «toevallige» wijsbegeerte doet, zonder hierbij geleid te worden door meer competente adviezen en geschriften dan louter eigen filosofische kunde.

Ik dank U.

RECHTSPRAAK

HOF VAN VERBREKING

2e Kamer. — 8 October 1951.

Voorzitter: M. Wouters.
Raadsheer-Verslaggever: M. Daubresse.
Advocaat-generaal: M. Colard.

Taalgebruik. — Voorziening in cassatie. — De akte van voorziening moet worden opgemaakt in dezelfde taal als de bestreden uitspraak.

Zo artikel 23 van de Grondwet aan de eiser in cassatie toelaat zijn verklaring van voorziening af te leggen in een der nationale talen te zijner keuze, is de ambtenaar, aan wie deze verklaring is afgelegd, verplicht de akte ervan op te maken in de taal der procedure, d.w.z. in de taal waarin de bestreden uitspraak is gesteld. (art. 27 wet van 15 Juni 1935).

In die akte moet de verklaring van voorziening worden opgenomen in de taal, waarin zij is afgelegd.

Gelder Achille.

Gelet op het bestreden arrest, de 15 Juni 1951 gewezen door het Hof van Beroep te Gent;

Over de ontvankelijkheid van de voorziening:

Overwegende dat het bestreden arrest in de Franse taal is gesteld;

Overwegende dat aanlegger in deze taal aan de directeur van de gevangenis te Gent verklaard heeft, dat hij voorziening in verbreking instelde tegen voormeld arrest; dat deze ambtenaar hiervan in de Nederlandse taal een akte heeft opgemaakt, waarin de verklaring van voorziening opgenomen is in de taal, welke gebezigd werd tot aflegging ervan;

Overwegende dat vóór het Hof van Cassatie de rechtspleging gevoerd wordt in de taal, waarin de bestreden beslissing werd gesteld (wet van 15 Juni 1935, artikel 27);

Dat, zo art. 23 van de Grondwet aan aanlegger toelaat zijn verklaring van voorziening af te leggen in die der nationale talen, welke zijn voorkeur heeft, de ambtenaar, aan wie deze verklaring wordt afgelegd, desniettemin verplicht is de akte ervan op te maken in de taal der rechtspleging, in welke akte de verklaring

van voorziening dient te worden opgenomen in de taal waarin zij werd afgelegd;

Dat uit het vorenstaande moet worden afgeleid dat de akte van voorziening, ofschoon zij de verklaring van voorziening letterlijk in de Franse taal bevat, nietig is, wijl zij in de Nederlandse taal is opgesteld in weerwil van de bepalingen van art. 27 van de wet van 15 Juni 1935;

Dat de voorziening derhalve niet ontvankelijk is;

Om deze redenen :

Verwerpt de voorziening;
Veroordeelt aanlegger tot de kosten.

NOOT : In overeenstemming met de gevestigde rechtspraak van het Hof van Verbreking.

HOF VAN VERBREKING

Vacantiekamer. — 20 Juli 1951.

Voorzitter : M. Louveaux.

Raadsheer-Verslaggever : M. Daubresse.

Eerste Advocaat-Generaal : M. Hayoit de Termicourt.

Voorlopige hechtenis. — Door de verdachte voor de Raadkamer of voor de Kamer van Inbeschuldigingstelling genomen conclusies moeten door die colleges worden beantwoord.

De artikelen 4, 5 en 19 der wet van 20 April 1874 en art. 1 der wet van 23 Augustus 1919 hebben een debat met tegenspraak ingevoerd voor de Raadkamer en voor de Kamer van Inbeschuldigingstelling, die over de handhaving van de voorlopige hechtenis uitspraak moeten doen.

Daaruit volgt, dat de verdachte het recht heeft voor deze gerechtelijke instanties conclusies te nemen en dat deze moeten worden beantwoord.

Deze instanties oordelen ongetwijfeld souverain over de vraag of het openbaar belang de handhaving van de voorlopige hechtenis vordert maar deze macht stelt hen niet vrij van de verplichting de conclusies van de verdachte te beantwoorden, waarbij de onbevoegdheid van de rechter of een exceptie wordt opgeworpen, of waarbij wordt aangevoerd, dat het ten laste gelegde feit, zelfs al ware het bewezen, geen strafbaar feit zou opleveren.

Reynders, Irma.

Gelet op het bestreden arrest, de 16 Mei 1951 gewezen door de Kamer van Inbeschuldigingstelling van het Hof van Beroep te Brussel;

Over het middel ex officio : schending van de artikelen 5 en 19 der wet van 20 April 1874 en van de rechten der verdediging :

Overwegende dat het bestreden arrest de beschikking van de Raadkamer bevestigt, welke aanlegster in voorlopige hechtenis handhaaft bij toepassing van artikel 5 der wet van 20 April 1874 om de enige reden « dat het openbaar belang de handhaving van de hechtenis van de verdachte vereist »;

Overwegende dat bij in hoger beroep genomen conclusie aanlegster namelijk staande hield « dat de minst onduidelijke telastleggingen, overigens door de concludeerder betwist, er op neerkomen haar te verwijten aan de Heer Sohet, Advocaat, te hebben doen verstaan, dat zij er niet zou om treuren, zo haar echtgenoot moest worden gedood; dat vaststaat dat zij nooit, hetzij uitdrukkelijk of zelfs onrechtstreeks heeft ver-

zocht om tot dergelijke daad te doen overgaan... dat de aan concludeerder toegeschreven gesprekken, al waren zij ook juist, toch geen uitlokking zouden kunnen opleveren naar luid van art. 66 van het Wetboek van Strafrecht, hetwelk uitdrukkelijk een rechtstreekse uitlokking voorziet »;

Overwegende dat de artikelen 4, 5 en 19 der wet van 20 April 1874 en 1 der wet van 23 Augustus 1919 een debat op tegenspraak hebben ingericht vóór de Raadkamer en de kamer van Inbeschuldigingstelling, welke over de handhaving van de voorlopige hechtenis uitspraak moeten doen;

Dat daaruit volgt dat de verdachte het recht heeft vóór deze gerechten conclusies te nemen en dat deze dienvolgens de conclusies moeten beantwoorden;

Overwegende, ongetwijfeld, dat de onderzoekende rechtsmacht, souverain oordeelt of het openbaar belang de handhaving van de hechtenis van de verdachte vereist, maar dat deze souveraine beoordelmacht haar niet vrijstelt van de verplichting de conclusies van de verdachte te beantwoorden, welke de onbevoegdheid van de onderzoekende rechtsmacht, of een exceptie opwerpen, of welke staande houden dat het ten laste gelegde feit, al stond het zelfs vast, geen strafbaar misdrijf zou uitmaken;

Overwegende dat uit deze beschouwingen volgt dat het bestreden arrest doordat het de bij conclusies van aanlegster ingeroepen verdediging niet heeft beantwoord, de rechten van de verdediging en de artikelen 5 en 19 der wet van 20 April 1874 heeft geschonden;

Om deze redenen :

Verbreekt het bestreden arrest;

Beveelt dat dit arrest zal overgeschreven worden in de registers van het Hof van Beroep te Brussel en dat melding er van zal gemaakt worden op de kant van de vernietigde beslissing;

Laat de kosten ten laste van de Staat;

Verwijst de zaak naar de kamer van Inbeschuldigingstelling van het Hof van Beroep te Luik.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

6e Kamer. — 2 Juni 1951.

Voorzitter : M. Ooms.

Raadsheren : M.M. Malgaud en Hallemans.

Advocaat-Generaal : M. Van der Perren.

Devaluatie. — Wetsbesluiten van 1 Mei 1944. — Uitlegging van een valuta-beding in een lijfrente-overeenkomst. — Bij wijziging van de officiële koers van de frank na het bestreden vonnis kan in hoger beroep worden gevraagd daarmede rekening te houden. — Zulks is niet een nieuwe eis.

De wetsbesluiten van 1 Mei 1944 hebben een devaluatie van de frank gebracht; deze strekking komt volkomen duidelijk tot uiting in artikel 8 van het wetsbesluit nr 5, hetwelk beveelt, dat het goudincasso van de Nationale Bank opnieuw zou geschat worden overeenkomstig de door de Koning vastgestelde prijs en in het gebruik van het woord « réévaluer » in de Franse taal.

Sindsdien bestaat de waarde van de frank in uitgedrukte verhouding tot de vreemde deviezen en in de officiële prijs van het goud. Deze waarde verschilt van de economische koopkracht van de frank, die in verhouding tot de voornaamste goederen kan

bepaald worden door een index. Zij verschilt ook van de pariteit met het goud op de vrije markt waar deze markt in het buitenland bestaat.

Voor de uitlegging van het beding in een lijfrente-overeenkomst, dat, zo de waarde van de frank met tenminste 10 % mocht stijgen of dalen, het bedrag van de rente in dezelfde verhouding zou vermeerderd of verminderd worden, kan als waarde van de frank na 1 Mei 1944 alleen de officiële koers in aanmerking komen.

Bij wijziging van de koers na de uitspraak van het bestreden vonnis, zoals is tot stand gebracht bij beslissing van de regering dd. 21 September 1949, is een vordering tot toepassing van deze wijziging bij de berekening der verschuldigde rente geen nieuwe eis in hoger beroep en mitsdien ontvankelijk. Het naar de nieuwe koers te bepalen bedrag zal dezelfde waarde hebben als het oorspronkelijk volgens de vorige koers gevorderde. Na de invoering van de nieuwe koers zou een berekening naar de vorige koers in strijd zijn met de oorspronkelijk ingestelde vordering.

G. F. t/ J. F.

Gezien in regelmatige vorm de uitgifte van het vonnis, op 15 Maart 1949 door de Rechtbank van eerste aanleg te Brussel gewezen;

Overwegende dat het hoger beroep binnen de wettige tijd en in de wettelijke vorm ingesteld werd;

Overwegende dat in de acte van 22 December 1934, houdende vestiging tussen partijen van een lijfrente, volgend beding voorkomt: «er is overeengekomen» dat de frank, voorzien voor de betaling van de lijfrente, een munt is die overeenstemt met het gewicht van fijn goud van 0 gram 209211 per belga of vijf frank, en dat, zo de waarde van de frank zou stijgen of dalen met minstens 10 percent, het bedrag van de rente in dezelfde verhouding vermeerderd of vermindert zou worden»;

Overwegende dat ten gevolge van de muntwet van 30 Maart 1935, bedoelde lijfrente tussen partijen aangepast werd door een arrest van het Hof van Beroep te Luik overeenkomstig deze wet; dat nu een nieuwe aanpassing gevraagd wordt op de basis van de intussen tot stand gekomen nieuwe wetgeving;

Overwegende dat inderdaad de goudpariteit van de frank, die was vastgesteld bij het koninklijk besluit van 31 Maart 1936, afgeschaft werd door het wetsbesluit nummer 5 van 1 Mei 1944; dat ter vervanging daarvan bepaald werd, dat de Koning de voorwaarden zou vaststellen tegen dewelke de Nationale Bank goud en vreemde munten zou mogen kopen en verkopen, hetgeen nader bepaald werd bij wetsbesluit nummer 6 van dezelfde dag;

Overwegende dat de strekking van deze wet met volkomen klaarheid tot uiting komt in artikel 8 van het wetsbesluit nummer 5, hetwelk beveelt dat het goud-incasso van de Nationale Bank opnieuw zou geschat worden volgens bedoelde door de Koning vastgestelde prijs; dat het begrip van een verschil in de waarde van de frank letterlijk uitgedrukt is in het woord «révaluer» van de Franse tekst; dat in zijn geheel, zowel in de grond als in de vorm, het wetsbesluit van 1 Mei 1944 een devaluatie is van de frank; dat meer bepaald de goudpariteit vervangen werd door een officiële bepaalde vaste koers;

Overwegende dat de waarde van de frank sindsdien bestaat in de aldus uitgedrukte verhouding tot de vreemde deviezen en in de officiële prijs van het goud; dat deze waarde verschillend is van de economische koopkracht, die in verhouding tot de voornaamste

goederen door een index kan bepaald worden; dat zij ook verschillend is van de pariteit met het goud op de vrije markt, waar deze markt in de vreemde bestaat;

Overwegende dat bij ontstentenis van afwijkende conventionele bepalingen, de waarde van de frank, zoals deze bedoeld wordt in bovenvermeld beding, na 1 Mei 1944 geen andere kon zijn dan de officiële koers; dat deze alleen in aanmerking kan komen voor een wettelijke en billijke uitlegging van het litigieuze beding;

Overwegende dat de officiële koers door de regering aan het Internationaal Muntfonds medegedeeld werd als zijnde 49.318 frank 0822 voor het kilo goud, of 0 gram 0202765 goud voor een frank; dat de oorspronkelijke rente van 100.000 frank aan 0 gram 209211 goud per belga of aan 0 gram 0418422 per frank, de tegenwaarde was van 4.184 gram 22 goud; dat de tegenwaarde van dit gewicht in nieuwe franks moet bepaald worden door een verdeling met de gezegde koers van 0,0202765 en aldus bedraagt 206.358 frank;

Overwegende dat deze koers sedert het bestreden vonnis gewijzigd werd en appellante de toepassing van deze wijziging eist;

Overwegende dat ten onrechte geïntimeerde opwerpt dat dit een nieuwe eis zou zijn, ingesteld in hoger beroep, en daarom niet ontvankelijk;

Overwegende dat de inleidende dagvaarding strekte tot de aanpassing van de litigieuze lijfrente; dat nu de gezegde nieuwe eis hetzelfde vordert en er slechts aan toevoegt dat in de berekening de nieuwe wettelijke koers zou toegepast worden; dat het nieuwe bedrag naar de nieuwe koers dezelfde waarde zal hebben als het vorige bedrag naar de vorige koers; dat integendeel vanaf het intreden van de nieuwe koers, de aanpassing van de lijfrente aan de vorige koers in strijd zou zijn met de gestelde eis;

Overwegende ten gronde, dat de nieuwe koers op 21 September 1949 vastgesteld werd door een beslissing van de regering, overeenkomstig bovenvermelde besluitwet, om te gelden vanaf 22 September 1949;

Overwegende dat de prijs van het kilo goud gesteld werd op 56.263 frank 7994; dat een frank gelijk werd met 0 gram 017773 goud; dat de waarde van het oorspronkelijk bepaalde gewicht van 4.184 gram 22 goud aldus als tegenwaardige heeft 235.425 frank;

Overwegende dat bijgevolg het bedrag van de litigieuze lijfrente gebracht moet worden op 206.358 frank per jaar, vanaf 1 Mei 1947, zoals gevraagd wordt in de dagvaarding, tot 21 September 1949 en op 235.425 frank vanaf 22 September 1949;

Om deze redenen,

Het Hof,

Gezien artikel 24 van de wet van 15 Juni 1935; Gehoord in openbare zitting de heer Vander Perren, advocaat-generaal, in zijn eensluidend advies;

Ontvangt het beroep en, erop rechtdoende, Doet het bestreden vonnis te niet;

Hervormende,

Zegt voor recht dat de tussen partijen bedongen lijfrente gebracht zal worden op 206.358 frank per jaar vanaf 1 Mei 1947 tot 21 September 1949 en op 235.425 frank per jaar vanaf 22 September 1949;

veroordeelt geïntimeerde tot de betaling van gezegde sommen, desgevallend onder aftrek van hetgeen reeds betaald mocht geworden zijn;

Veroordeelt geïntimeerde tot de kosten van beide instanties.

NOOT: Verg. Verbr. 24 November 1949, R. W. 1949-1950, 973 met noot, en Verbr. 16 Februari 1951, R. W. 1950-1951, 1600 met noot.

HOF VAN BEROEP TE GENT

5e Kamer. — 10 November 1950.

Voorzitter : M. Haus.

Raadsheren : M.M. de Walque en Moeneclacy.

Advocaat-generaal : M. Vanhoudt.

Advocaten : Mrs van Malderen en Logtenburg.

Briefgeheim. — Strekking en grenzen daarvan.

Art. 22 van de Grondwet, hetwelk het briefgeheim beschermt, heeft ten doel aan de burgers een politieke waarborg te geven tegen zekere voormalige misbruiken, bekend onder de benaming : « cabinet noir », waardoor bepaalde regeringen het briefgeheim schonden om ter kennis te komen van politieke meningen en acties van de burgers.

Deze grondwetbepaling verzet zich niet tegen het openen van brieven en tegen de kennisneming van hun inhoud, indien zij het bewijs leveren van een gepleegd misdrijf en niet inachtneming van de wettelijke voorschriften door de rechter van instructie in beslag zijn genomen, zelfs in postkantoren.

Om dezelfde redenen van maatschappelijk belang kan ook uitzondering worden gemaakt op het algemeen principe van het briefgeheim, wanneer het gerecht op wettelijke wijze in het bezit is gekomen van een brief, hetgeen bv. het geval is, wanneer een burger toevallig kennis heeft gekregen van de inhoud van een brief, die hij nadien aan het gerecht heeft medegedeeld.

O. M. t. / B. D. en V.

Gezien de besluiten, door de drie verdachten, alsook die, door het Openbaar Ministerie neergelegd ;

Overwegende dat het hoger beroep van het Openbaar Ministerie, dagtekenende van 19 Juni tegen de drie verdachten regelmatig is naar de vorm en tijdig is ingesteld ;

Overwegende dat het vonnis van 27 Juni 1950 van de Rechtbank te Gent, waartegen beroep, de verdachten vrijgesproken heeft omdat de instructie niet mag steunen op een schending van het briefgeheim, en niet wegens (een beweegreden) inbreuk op art. 460 van het Wetboek van Strafrecht nopens de schending van het geheim van aan de Post toevertrouwde brieven ;

Overwegende dat de motivering van het bestreden vonnis op impliciete wijze steunt op art. 22 van de Grondwet en op de algemene principes van het geheim van de vertrouwelijke brieven.

Nopens de schending van het briefgeheim :

Overwegende dat de omslag, waarin de litigieuze brieven zich bevonden, door het Postbeheer aan de vrouw van Lannoo Alfons, beroepsmilitair, afgegeven werd, die te goeder trouw de brief geopend heeft, daar het adres de juiste naam en voornaam van haar man vermeldde, terwijl de echte geadresseerde, ook militair, dezelfde naam en voornaam droeg ;

Overwegende dat deze brieven door Lannoo Alfons aan de Rijkswacht overgeleverd werden, omdat zij bevatten van een gepleegd misdrijf ;

Overwegende dat, toen de brief geopend werd, hij niet meer aan de Post was toevertrouwd.

a) Wat betreft art. 22 van de Grondwet : —

Overwegende dat dit artikel, hetwelk het briefgeheim beschermt, ten doel heeft een politieke waarborg

aan de burgers te verschaffen tegen zekere voormalige misbruiken, bekend onder de bewoordingen « cabinet noir », en door dewelke zekere regeringen het geheim van de brieven schonden om de politieke gevoelens en acties van de burgers te kennen ; (zie Thonissen, Constit. annotée bl. 97, uitgave 1876 en Hansens, le secret des lettres bl. 110) ;

Overwegende dat die grondwettelijke bepaling zich niet uitstrekt tot de onschendbaarheid van het geheim van de brieven, die bewijzen leveren van een gepleegd misdrijf, indien zij met zekere voorgeschreven voorzorgen door de onderzoeksrechter in beslag zijn genomen, zelfs in de postkantoren.

b) Wat het algemeen principe van het geheim van de vertrouwelijke brieven aangaat :

Overwegende dat, om de zelfde redenen van klaarblijkelijk sociaal belang, die de inbeslagneming door de onderzoeksrechters hebben gerechtvaardigd, uitzondering op het algemeen principe dient te worden gemaakt, wanneer het Gerecht wettelijk in het bezit van een brief is gekomen ; (Zie répert. prat. Dalloz VII V° Lettre missive n° 87) :

Overwegende dat zulks het geval is, wanneer, zoals ter zake, een burger bij zuiver toeval zonder inzicht van bedrog of schending van een beroepsgeheim, in het schrijven bevat, kennis van een brief heeft genomen, die hij nadien aan het gerecht heeft overgemaakt... (overige zonder belang).

BURGERLIJKE RECHTBANK TE TURNHOUT

3e Kamer. — 13 Maart 1951.

Alleenrechtsprekend rechter : M. Van den Hove d'Ertsenryck.

O. M. : M. Vervliet.

Advocaten : Mrs J. De Raedemaeker en Van Damme.

Vennootschap. — Bestaan ener vennootschap bewezen door het bewijs van de uitvoering der overeenkomst. — Opzegging ener vennootschap niet te goeder trouw.

Ofschoon artikel 1834 B.W. bepaalt dat alle vennootschappen bij geschrifte moeten worden opgemaakt, wanneer hun voorwerp een waarde heeft van meer dan 1.500 fr. (thans 3.000 fr.), is het aan partijen toegelaten het bestaan ener vennootschap te bewijzen door het bewijs van de uitvoering der overeenkomst.

Opzegging der vennootschap niet te goeder trouw (art. 1870 B.W.) ; indien ten gevolge van de ontbinding vóór de oogst de andere vennoot alleen het risico van het landbouwbedrijf zou dragen, waar immers eerst na de oogst de berekening van winsten of verliezen kan worden opgemaakt.

Van Hoof t/ Faes.

Overwegende dat de vordering er toe strekt verweerder te horen verwijzen aan aanlegger te betalen ; 1°) de som van 74.635 frank, zijnde het aandeel van aanlegger in de winst van 149.270 frank, door verweerder ontvangen ; 2°) de som van 80.763,80 frank wegens door aanlegger betaalde onkosten, zijnde te zamen de som van 155.398,80 frank ;

Overwegende dat aanlegger aanvoert dat partijen in het jaar 1943 een vennootschap gevormd hebben ten einde gezamenlijk ongeveer 30 Ha. grond te ontginnen te Poppel, met het doel er erwten op te winnen, die

dienden geleverd te worden aan de Nationale Maatschappij van Belgische Spoorwegen, waarmede een overeenkomst gesloten werd, en dat door vermelde maatschappij een voorschot werd betaald van 240.000 frank wegens de afgesloten overeenkomst en het saldo van de vastgestelde verkoopprijs der vruchten, zijnde de som van 149.250 frank, welke voldaan werd in Februari van het jaar 1947;

Overwegende dat aanlegger verder aanvoert dat er na de levering van de oogst van 1943 een afrekening tussen partijen werd opgesteld, die aanwees dat er ontvangen was van de Nationale Maatschappij van Belgische Spoorwegen het voorschot van 240.000 fr. en dat na opmaken der wederzijdse uitgaven, voorschotten, enz., aanlegger een som van 109.402 en 30.575 frank ontving, waarin voor ieder een som van 12.834 frank begrepen was als winstaandeel in de exploitatie, in afwachting van het nog betwiste saldo van 150.000 frank, dat nog door de Nationale Maatschappij van Belgische Spoorwegen diende betaald te worden en waarvan aanlegger thans de helft vordert als winstaandeel;

Overwegende dat verweerder stellig ontkent, dat de ontginningen, welke op zijn naam gebeurd zijn te Poppel, zouden plaats gehad hebben voor gezamenlijke rekening van hemzelf en aanlegger, die als vennoten zouden gehandeld hebben; dat hij echter niet ontkent dat aanlegger hem bij deze ontginningen behulpzaam is geweest, maar deze tussenkomst zou enkel geschied zijn als vergelding voor de talrijke bewezen diensten, zowel vrienden- als zakendiensten. Hij beweert buiten dien dat hij nog bijzondere en belangrijke sommen aan aanlegger ter hand stelde om hem te vergoeden wegens zijne voorschotten en tussenkomsten;

Overwegende dat aanlegger voor wat het jaar 1944 betreft aanvoert dat de vennootschap hare werking heeft voortgezet en dat de gronden toen bewerkt werden ten einde er rogge, aardappelen, gerst, tarwe en maïs op te winnen; dat aanlegger, naar hij beweert, verplicht zou geweest zijn door de Boerenbond, waarvan hij de bediende was, uit de maatschappij te treden op het einde van de maand April 1944, nadat hij een bedrag van 81.177,18 frank ten behoeve van de vennootschap had uitgegeven, som die hij thans terugvordert van zijn medevenoot;

Overwegende dat, alhoewel artikel 1834 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt dat alle vennootschappen bij geschrift moeten opgemaakt worden, wanneer hun voorwerp een waarde heeft van meer dan 1.500 frank, het nochtans toegelaten is aan partijen het bestaan van een vennootschap te bewijzen door de uitvoering van deze overeenkomst; dat het derhalve toegelaten is het bewijs te leveren van het bestaan van een vennootschap door vaststaande elementen der zaak, die in hun geheel genomen duidelijk aantonen dat de overeenkomst van vennootschap uitgevoerd werd (De Page, Tome III, n° 1032);

Overwegende dat de volgende elementen van vennootschap tussen partijen tot stand gekomen is betreffende de bebouwing van ongeveer 30 Ha. grond te Poppel; 1°) aanlegger is in het bezit van een reeks van 31 rekeningen en facturen, lopende van 15 November 1943 tot 1 Mei 1944, waaruit blijkt dat, voor wat de bebouwing van bedoelde gronden betreft, zijn bedrijvigheid als agronoom belangrijker geweest is dan een vriendendienst en noodzakelijk aanduidt dat er ofwel een dienstcontract met vaste wedde, ofwel een vennootschap tussen partijen heeft bestaan, waarin aanlegger als technicus zich bezig hield met het eigenlijke landbouwbedrijf, betalingen van lonen, enz., en verweerder alleen optreedt tegenover derden. Daar het dienstcontract dient uitgesloten te worden, gezien

er geen vaste wedde werd uitbetaald en geen enkel der partijen beweert dat aanlegger zou gehandeld hebben als ondergeschikte van verweerder, staat het derhalve vast dat de betwiste 31 facturen en rekeningen aanduiden dat de bedrijvigheid van aanlegger als die van een vennoot dient aangezien te worden; 2°) uit de door aanlegger eigenhandig opgemaakte afrekeningen, waarvan er ene in bezit is van verweerder en de andere in het bezit van aanlegger, blijkt dat na de oogst van het jaar 1943 de door iedere partij gedane uitgaven zijn terugbetaald en in zekere mate een verdeling der winst op het voorschot van 240.000 frank heeft plaats gehad. Indien verweerder niet akkoord zou geweest zijn om aanlegger te beschouwen als vennoot en hem een gedeelte van de winst uit te keren, is niet uit te leggen hoe het mogelijk is, dat aanlegger zijn bedrijvigheid nog tot einde April 1944 ten dienste van bedoeld landbouwbedrijf zou gesteld hebben; 3°) dat blijkt uit de brieven van 6 Juli 1943 en 16 Februari 1944, waarin verweerder inlichtingen vraagt aan aanlegger betreffende het aantal werklieden in dienst van het landbouwbedrijf, dat hij in de mening verkeerde dat het een gezamenlijk bedrijf was;

Overwegende dat vaststaat dat het landbouwbedrijf van 30 Ha. te Poppel door beide vennoten werd voortgezet nadat in 1943 de levering van erwten aan de Nationale Maatschappij van Belgische Spoorwegen was uitgevoerd; dat aanlegger zich teruggetrokken heeft uit de vennootschap op het einde van April 1944, omdat naar zijn bewering de Boerenbond, in wienst dienst hij was, hem zou verzocht hebben een einde te stellen aan zijn werkzaamheden voor de vennootschap te Poppel;

Overwegende dat aanlegger niet bewijst dat partijen bij gemeenschappelijk akkoord een einde zouden gesteld hebben aan de vennootschap en deze zouden vereffend hebben, zodat hij de door hem gestorte uitgaven terug zou ontvangen, terwijl verweerder over de oogst zou beschikken;

Overwegende dat, daar bedoelde vennootschap van onbepaalde duur is, toepassing dient gedaan te worden van artikel 1869, waarin bepaald wordt dat de opzegging door een der vennoten slechts geldig is, wanneer zij te goeder trouw en niet ontijdig plaats heeft; dat naar luid van artikel 1870 de opzegging door een der vennoten niet te goeder trouw geschiedt wanneer de vennoot ze doet om zich alleen het voordeel toe te eigenen, dat de vennoten zich hadden voorgesteld gemeenschappelijk te genieten;

Overwegende dat de opzegging door aanlegger als ongeldig dient aangezien te worden, rekening houdend met het feit, dat tengevolge van de ontbinding op het einde van de maand April 1944, verweerder alleen het risico van het bedrijf zou dragen, daar eerst na het oogsten van de vruchten de berekening van de winsten of verliezen kan opgemaakt worden; dat het derhalve billijk voorkomt de ontbinding van de vennootschap te bepalen na de oogst van het jaar 1944 en de verkoop van de in dit jaar gewonnen vruchten en aan aanlegger zijn recht voor te behouden op de verdeling der winsten, voortkomende van het bedrag van 149.250 frank, in 1947 door verweerder ontvangen van de Nationale Maatschappij van Belgische Spoorwegen;

Overwegende dat de eis, zoals hij ingeleid is, ontvankelijk is, daar volgens artikel 1872 van het Burgerlijk Wetboek, de regelen betreffende de verdeling van de nalatenschappen de vorm van die verdeling en de verplichtingen, die daaruit onder de mede-erfgenamen ontstaan, ook van toepassing zijn op de verdeling onder vennoten; dat de aanstelling van een vereffenaar derhalve niet verplichtend is;

Overwegende dat de rechtbank thans niet over voldoende elementen beschikt om uitspraak te doen over de bedragen, waarvan aanlegger de betaling vordert; dat inderdaad aanlegger zelf, wat betreft de berekening van de winsten van het jaar 1943, een staat heeft overhandigd aan verweerder, die verschilt van de staat die hij in zijn bundel heeft nedergelegd. Anderzijds zou dienen nagegaan te worden of in 1944 de opbrengst van de oogst een verlies gelaten heeft;

Overwegende dat ten einde de volledige berekening van de bedragen, die aan aanlegger nog mochten toekomen, te kennen de persoonlijke verschijning der partijen nuttig voorkomt;

CORRECTIONELE RECHTBANK TE ANTWERPEN

1e Kamer bis — 30 October 1951.

Voorzitter : M. Jans.

Rechters : M.M. van Leckwijck en Massa.

Openbaar Ministerie : M. Van Honsté.

Advocaat : Mr J. van Doosselaere.

Verkeer. — Vluchtheuvel. — Niet noodzakelijk het verkeer leidend.

Een vluchtheuvel heeft niet steeds ten doel het verkeer te leiden; de weggebruiker is niet verplicht een vluchtheuvel, die dat doel niet heeft, rechts voorbij te steken.

Ook het feit, dat een lichtzuil op de vluchtheuvel geplaatst is, bewijst niet, dat die lichtzuil een verkeerleidend karakter heeft. De lichtzuil heeft alleen ten doel de weggebruikers opmerkzaam te maken op de aanwezigheid van een vluchtheuvel.

Hozay t/ O. M.

Overwegende dat beroeper bekend met zijn auto-voertuig een vluchtheuvel links voorbijgestoken te hebben; dat deze vluchtheuvel gelegen is te Antwerpen op de Mechelsesteenweg en, wanneer men de richting naar Antwerpen volgt, juist vóór de kruising Mechelsesteenweg, Frankrijklei en Britselei, rechts van de tramspoorwegen;

Overwegende dat het enig punt, dat moet onderzocht worden, is of de bedoelde vluchtheuvel aangelegd is om het verkeer in de goede richting te leiden;

Overwegende dat het leidende karakter van een vluchtheuvel een feitelijke kwestie is, die in elk concreet geval moet onderzocht worden;

Overwegende dat de toestand van de litigieuze weg en vluchtheuvel is als volgt: de Mechelsesteenweg ligt daar in rechte lijn en is 17,05 m. breed; in zijn midden liggen twee gelijklopende tramrails. Het verkeer is er druk. De vluchtheuvel is 17 m. lang, 1,25 m. breed en ligt gelijklopend met de gaanpaden en de tramrails, op 4,68 m. afstand van het rechter gaanpad en op 11,11 m. van het linker gaanpad, richting naar Antwerpen, en bevindt zich op ongeveer 3 m. van de kruising: op beide uiteinden van de vluchtheuvel bevindt zich een lichtzuil; de tekens n° 2 Tabel III en n° 1 Tabel IV, gevoegd bij het Verkeersreglement, zijn er niet aangebracht. De tram stopt aan deze vluchtheuvel voor het in- en uitstappen van de tramreizigers;

Overwegende dat, indien bedoelde vluchtheuvel aangelegd was om het verkeer te leiden en indien aldus

de weggebruikers, rijdende in de richting naar Antwerpen, hem rechts moesten voorbijsteken, deze weggebruikers over een wegbreedte van slechts 4,68 m. zouden beschikken, terwijl de weggebruikers, komende uit de tegenovergestelde richting, zouden beschikken over de helft van de weg, zijnde 8,525 m.; dat men de reden niet inziet waarom op die plaats het verkeer op dergelijke ongelijke wijze zou geleid worden;

Overwegende dat bedoelde vluchtheuvel niet aangelegd is om het verkeer te leiden en dat de weggebruikers dus niet verplicht zijn hem rechts voorbij te steken (vergelijk de vonnissen in dezelfde zin, betreffende dezelfde vluchtheuvel, Corr. Antwerpen, 8 Juni 1950, O.M. t/ Mul, Rev. Gén. Ass. Resp., Jauari 1951, 4724, en opmerkingen onder dit vonnis door A. Gillieaux; Corr. Antwerpen, 8 Juni 1950, O.M. t/ Hozay, niet gepubliceerd);

Overwegende dat de eerste rechter ten onrechte verklaard heeft, dat een vluchtheuvel aangelegd is om het verkeer te leiden door het feit dat daarop een lichtzuil aangebracht is; dat, om tot dit verkeerd besluit te komen, hij zich heeft laten leiden door het feit dat de lichtzuilen vermeld worden onder hoofdstuk IV van het Verkeersreglement betreffende de wegsignalisatie;

Overwegende dat een op een vluchtheuvel aangebrachte lichtzuil enkel tot doel heeft deze vluchtheuvel zichtbaar te maken voor de weggebruikers (Golstein en Van Roye, Code de la Route, n° 1283 en 3115; Erkens, De Wetgeving op het Wegenverkeer, I, n° 420, I, n°s 1803 en 1804); en dat de wegsignalisatie niet noodzakelijk het leiden van het verkeer tot doel heeft;

Om deze redenen :

Aanvaardt de Rechtbank het hoger beroep en, rechtdoende op tegenspraak, doet het vonnis waartegen hoger beroep te niet en doende wat de eerste rechter had dienen te doen, spreekt verdachte vrij en stelt hem buiten zake zonder kosten.

VREDEGERECHT TE BERCHEM

25 September 1951

Rechter : M. A. Baeten.

Advocaat : Mr P. Pollet.

Sociale wetgeving. — Kindertoeslagen. — Schrapping uit het handelsregister geen voldoende bewijs voor opheffing van bedrijf.

Het enkele feit zich te doen schrappen uit het handelsregister levert niet voldoende gewichtige, nauwkeurige en overeenstemmende vermoedens op om te bewijzen, dat de betrokkene opgehouden heeft een beroep uit te oefenen als werkgever of onafhankelijk arbeider.

Onderlinge Maatschappij t/ Janssens.

Aangezien de eis steunt op de wet van 10 Juni 1937 en de daarin voorziene besluiten, houdende uitbreiding van de kindertoeslagen tot de werkgevers en de niet-loontrekkende arbeiders;

Aangezien verweerder lid is van aanlegster;

Aangezien aanlegster aanvoert dat verweerder haar de gevorderde hoofdsom verschuldigd is voor de bijdragen, met de wettelijke verhogingen, van het eerste

semester 1946 tot en met het tweede semester 1950; Aangezien verweerder erkent dat hij tot einde April 1944 aannemer was en in die hoedanigheid onderworpen aan hogervermelde wet en besluiten;

Aangezien verweerder echter aanvoert dat hij sedert Mei 1944 definitief opgehouden heeft enig beroep uit te oefenen;

Aangezien vaststaat dat verweerder zich op 13. December 1948 uit het handelsregister heeft laten afschrijven, daarbij verklarende « uitscheiding van bedrijf sinds Mei 1944 »;

Aangezien uit dat enkele feit geen genoegzaam gewichtige, nauwkeurige en overeenstemmende ver-

moedens spruiten om te bewijzen dat verweerder in Mei 1944 of althans vóór het tweede semester van 1950 definitief opgehouden heeft een beroep uit te oefenen als werkgever of onafhankelijke arbeider;

Aangezien verweerder dus aan vermelde wet en besluiten onderworpen bleef en gehouden is de bijdragen, met de wettelijke verhoging, betreffende het eerste semester 1946 tot en met het tweede semester 1950 te betalen;

En aangezien er geen betwisting bestaat nopens het bedrag van de gevorderde bijdragen en verhogingen;

Herziening van de samengeschakelde wetten op de handelsvennootschappen

Plechtige Instelling der Commissie

Op het departement van Justitie werd zopas door Minister Moyersoën overgegaan tot de plechtige installatie van de Commissie opgericht voor de herziening van de samengeschakelde wetten op de handelsvennootschappen. Deze Commissie, die onder het voorzitterschap staat van de heer Struye, werd gelast met het opmaken van een verslag en van een voorontwerp van wet ter zake.

Het was voor de practisch voltallige vergadering der leden der Commissie dat de heer Minister Moyersoën het woord nam.

Na zijn inleiding waarin hij onder andere een vrome hulde bracht aan de nagedachtenis van Meester Fernand Passelecq — die als lid der commissie aangeduid was geworden — beklemtoonde de Minister de verschillende elementen die een herziening van het vennootschappenrecht noodzakelijk maken: zowel de buitengewone ontwikkeling van het vennootschapswezen in de laatste decennia als de evolutie der ideeën betreffende de verhoudingen zoals die in de schoot der vennootschap moeten bestaan. Hij gaf een korte schets van de groei van het vennootschapswezen en belichtte tevens aan de hand van de opgave van de menigvuldige wetsontwerpen en — voorstellen die in dit verband werden neergelegd hoezeer een herziening van de hele stof noodzakelijk blijkt. Mede verwijzend naar de recente vreemde wetgevingen op dit gebied stelde de heer Minister zekere speciale punten in het licht waaromtrent de commissie onder andere geroepen zal zijn haar oordeel te geven. Na tenslotte de leden ertoe aangezet te hebben « ruim te zien » verklaarde hij de commissie voor ingesteld.

De heer Struye nam vervolgens het woord. Na zich aangesloten te hebben bij de hulde gebracht aan wijlen Mr Passelecq leidde hij verder de eerste zitting der commissie die er zich op toelagde de verdere werkverdeling te regelen.

Uiteindelijk werd besloten tot de oprichting van vijf subcommissies 1) naamloze vennootschappen, 2) personenvennootschappen met beperkte aansprakelijkheid, 3) personenvennootschappen, 4) samenwerkende vennootschappen en onderlinge verzekeringen, 5) fiscale aangelegenheden.

De Commissie heeft tenslotte als voorzitter dezer secties aangeduid, de heren Fredericq, professor aan de Universiteiten te Gent en te Brussel, Hendrickx, raadsheer bij het Hof van Beroep te Brussel, Kluyskens, rector van de Universiteit te Gent, De Zwaef, referendaris bij de Rechtbank van Koophandel te

Brussel en Belpaire, raadsheer bij het Hof van Verbreking.

Rede uitgesproken door de Heer Minister van Justitie Moyersoën.

Mijne Heren,

Bij besluit van 19 October 1951, werd beslist een Commissie op te richten voor de herziening van de samengeschakelde wetten op de handelsvennootschappen. Zij is ermede belast, nadat zij alle nuttige inlichtingen ingewonnen heeft, een verslag en voorontwerp van wet terzake op te stellen.

Het is voor mij een oprecht genoegen tot de plechtige installatie van deze Commissie te kunnen overgaan.

Ik dank de achtbare heer Struye, Voorzitter van de Senaat, die spontaan aanvaard heeft Uw Commissie voor te zitten.

Zijn bevoegdheid en zijn gezag terzake zijn een waarborg voor de degelijkheid van Uw arbeid.

Ik dank ook al de leden van de Commissie die zo bereidwillig deze opdracht hebben aanvaard. Ik heb er ook aan gehouden dat in Uw Commissie zouden zetelen, naast de meest gezaghebbende personen op gebied van het handelsrecht, ook nieuwe en jonge krachten die reeds ervaring hebben opgedaan en die hier de gelegenheid zullen vinden niet alleen om zich te doen waarderen, door de ouderen, maar ook om hun geest van initiatief en hun drang naar vernieuwing te doen gelden.

Onder de leden die aangewezen werden om van Uw Commissie deel uit te maken bevond zich een van onze meest bekende juristen, Meester Fernand Passelecq. Jammer genoeg zal hij geen deel kunnen nemen aan Uw activiteit. De dood heeft hem verleden week getroffen, terwijl hij aan het pleiten was aan de Balie te Brussel.

Ik mag deze gelegenheid niet laten voorbijgaan zonder hem een ontroerde hulde te brengen. De ernst waarmede hij zijn taak als jurist heeft opgenomen, zijn buitengewone werkkraft, zijn ylijt en toewijding zullen ons allen tot voorbeeld strekken.

Het vraagstuk van de hervorming van onze handelsvennootschappen is sinds jaren gesteld.

Enerzijds heeft de ontwikkeling der handelsvennootschappen een buitengewone vlucht genomen, anderzijds heeft de ervaring de zwakke punten van het huidige systeem blootgelegd en tenslotte zijn de

gedachten betreffende de verhoudingen die in de schoot van de vennootschappen moeten bestaan, sterk geëvolueerd.

Groei van het vennootschapsleven

Vóór 1873 onder het regime van de voorafgaande machtiging, telde men slechts 544 naamloze vennootschappen (1). Hun getal groeide tot 2.745 in 1813, 7.694 in 1938 (2) en thans, volgens de jongste gegevens, is dit getal tot ver boven de 10.000 gestegen.

Meer bepaald hebben voor de dienstjaren 1949 en 1949-1950, 10.611 naamloze vennootschappen hun balans gepubliceerd.

Het gestort kapitaal dezer 10.611 vennootschappen bedraagt samen de resuachtige som van 80.842.370.000 frank.

Het gaat hier alleen om de Belgische naamloze vennootschappen die in België zelf hun uitbating bezitten.

Er zijn bovendien 255 naamloze vennootschappen met een gezamenlijk kapitaal van 12.706.105.000 frank, wier uitbating in Congo gevestigd is en 83 met een kapitaal van 2.851.994.000 frank die hun uitbating in het buitenland bezitten.

Deze buitengewone ontwikkeling van het vennootschapswezen heeft op sociaal gebied grote gevolgen gehad waarvan de eerste wel is dat steeds op bredere lagen der bevolking werd beroep gedaan om het nodige kapitaal te verzamelen.

Het resultaat van deze handelwijze was een geweldige uitbreiding van de beleggingen in roerende waarden en de verspreiding van deze waarden tot in de meest bescheiden lagen der bevolking. Zulks was een der diepere oorzaken van de ontredde die ontstaan is in het hele systeem van onze wetgeving op de vennootschappen.

Zodra inderdaad de controle der aandeelhouders op de beheerraad niet meer doelmatig uitgeoefend wordt is het hele systeem ontwricht.

En dit was zeker het geval wanneer een groot getal kleine aandeelhouders, meestal onwetend en overtuigd van hun machteloosheid tegenover de « grote aandeelhouders » wegbleef uit de algemene vergaderingen, deze lieten beheersen door de aaneengesloten groep die de beheerders aan de macht bracht en hield, de commissarissen benoemde en soeverein oordeelt over hun gebeurlijke verantwoordelijkheid (3).

Terecht, Mijne Heren, beklemtoonde Raadsheer Piret de noodzakelijkheid om « de kleine kapitalist tegen zijn eigen nalatigheid te verdedigen of minstens tegen de nalatigheid van de massa dergenen die zich in eenzelfde toestand als hijzelf bevinden » (4).

Het is ten andere opvallend hoe de hoofdbewegredenen die de andere wetgevingen ertoe hebben aangezet, over te gaan tot hervormingen op het gebied van het vennootschappenrecht dezelfde zijn als diegene welke wij ook ten onzent vaststellen.

Zo waren de twee hoofdmotieven die in Engeland bijvoorbeeld de hervorming van het vennootschappenrecht ingaven en waaruit de Companies Act van 1948 gegroeid is de volgende :

1°) het principe van het toezicht op de vennootschap door de aandeelhouders is denkbeeldig geworden ingevolge de verspreiding der aandelen;

2°) de vennootschap wordt niet meer daadwerkelijk door de meerderheid der aandeelhouders gecontroleerd

maar wel door een kleine groep ervan of — in kettingsysteem — door een groep andere vennootschappen (5).

Het verslag der « Cohen-Commission » die in 1943 door de voorzitter van de Board of Trade beaust werd met de studie van de hervorming van het vennootschappenrecht en die genoemd werd naar haar voorzitter, rechter, later Lord Justice Cohen drukte zich op dit punt als volgt uit : « deze kleine kapitalisten hechten slechts weinig belang aan hun beleggingen zolang zij een behoorlijk dividend opstrijken... zij beschikken niet over voldoende tijd, geld noch ondervinding om, wanneer de kans zich voordoet, tenvolle hun rechten te laten gelden... zij zijn in menig geval te talrijk en te ver van elkaar verwijderd om zich te kunnen organiseren » (6).

De bescherming van het spaarwezen zal dus Uw eerste zorg moeten zijn. Allerlei middelen zijn daartoe aangewezen. Doelmatiger vertegenwoordiging van de actionaris, meer degelijkheid aan de zijde van de toezichtsorganen, meer klaarheid in boeken en comptabiliteit, meer vrantwoordelijkheid aan de kant van de leiding.

Verhoudingen tussen kapitaal, leiding en arbeidskrachten

Betreffende de verhoudingen die dienen te bestaan tussen alle elementen van het bedrijf, zijn ook grondige wijzigingen ingetreden in de opvattingen.

Het probleem van een nauwere samenwerking tussen het kapitaal en de arbeid in de schoot van de naamloze vennootschap is gesteld.

Er dient gestreefd naar een oplossing die, zoals de heer De Schrijver in het voorstel dat hij op 17 Juli 1947 neerlegde, de klasenstrijd uitsluit, evenals de heerszucht en op een werkelijke en vertrouwende samenwerking steunt.

De oplossing van dit vraagstuk gaat mijns inziens noodzakelijkerwijze samen met een beter uitstippelen der verantwoordelijkheden en een degelijker organisatie der bedrijfsleiding. Een en ander lijkt mij te moeten onder ogen genomen worden onder huldiging van het principe dat met gezaguitoefening steeds verantwoordelijkheid moet worden gepaard.

Het indrukwekkend aantal wetsvoorstellen en -ontwerpen die sedert een vijftiental jaren werden opgesteld en die er alle toe strekken aan het regime der vennootschappen min of meer belangrijke verbeteringen te brengen, is een der zekerste aanwijzingen dat het nodig is de samengeschakelde wetten op de handelsvennootschappen te herzien.

Ik ben zo vrij de voornaamste ontwerpen of voorstellen aan te halen :

1936, Wetsvoorstel tot wederinvoering van de persoonlijke rechtsvordering der aandeelhouders (Brunet, Soudan, enz.).

1936, Wetsvoorstel waarbij aan de aandeelhouders het recht tot vennootschapsvordering wordt verleend. (Brunet, Craeybeckx, enz.).

1936, Wetsvoorstel dat de naamloze vennootschappen beoogt (W. Janssens).

Doelinden :

1. vermeerdering van de verantwoordelijkheid der gewone beheerders van de vennootschap.
2. vertegenwoordiging van de minderheden in het toezicht over de vennootschappen;
3. hervorming van dit toezicht.

(5) Voordracht van M. Bourne - Paterson, Chartered Accountant, lid van het Cohen-Committee, op 27 Juni 1947.

(6) Verslag van het Cohen Committee.

(1) PIRET « La protection de l'épargne et la réforme de la Société anonyme » Annales de droit et de sciences politiques » Un. de Louvain T. V. nr 20 - oct. 1936, blz. 348.

(2) Centre d'études des sociétés - Cahier nr 5, blz. 15.

(3) Cfr. Piret op. cit., blz. 348.

(4) id.

1939, Ontwerp ter tafel gelegd door de heer Minister van Justitie, P. E. Janson dat de werkzaamheden van het vast comiteit van de Raad van Wetgeving overneemt.

1947, Voorstel van de heer De Schrijver dat er toe strekt het regime van de naamloze vennootschappen te hervormen. De hervormingen betreffen.

1. de samenstelling van de raad van beheer,
2. de controle der commissarissen,
3. de maatschappelijke bescheiden.

De eerste hervorming beoogt de vertegenwoordiging van het werk in de raad tot beheer. Zij omvat drie maaatregelen die er toe strekken dit resultaat te bereiken :

- deelneming aan de raad van het uitvoeringspersoneel,
- toetreding tot de raad van het leidend personeel,
- wettelijke erkenning van de functie van ondernemingshoofd.

De tweede hervorming betreft het toezicht over de vennootschap. Het principe ervan is het invoeren in het college van commissarissen van erkende commissarissen die feitelijk technici zullen zijn.

De derde hervorming heeft betrekking op de maatschappelijke bescheiden. Zij leunen aan — zoals de opsteller ervan schrijft — bij de wijzigingen die op dit gebied door het vast comiteit van de Raad van Wetgeving werden voorgesteld.

In 1950. De Regering heeft een uiterst ingewikkeld ontwerp van wet ter tafel gelegd dat bepalingen betreffende de vennootschappen omvat. Men neemt er een voorstel van de heer Struye in over dat de wijziging beoogt van art. 71 van de samengeschiedelde wetten dat de voorwaarden voor beraadslaging en stemrecht in de naamloze vennootschappen regelt wanneer er verschillende categorieën aandelen zijn en de door de algemene vergadering te nemen beslissingen hun respectieve rechten kunnen wijzigen.

Tenslotte is het meest recente voorstel dit van de heer Scheyven (1951).

Meer beperkt als doel, beantwoordt het aan « de dubbele bezorgdheid de geldbeleggers te beschermen en de eenheid van de onderneming te verzekeren ».

Bij de vennootschappen die publiek beroep doen op de geldbeleggers, moeten een zeker aantal commissarissen bedrijfsrevisoren zijn.

Anderzijds zullen de vergoedingen van de commissarissen bestaan uit een vast bedrag en zullen de onverenigbaarheden verzwaard worden.

Moet ik er hier aan herinneren dat de regeringsverklaring van 26 Juni 1936 een grondige hervorming van de naamloze vennootschap aankondigde? Men zegde er onder andere in dat de verantwoordelijkheid van de leiders zou verscherpt worden, dat de persoonlijke rechtsoverdracht wederingericht zou worden, dat er een grens zou worden vastgesteld aan de door elke naamloze vennootschap geleende kapitalen met inachtneming van het belang van het maatschappelijk kapitaal of van de eigen fondsen en, tenslotte, dat de werkelijke liquiditeit van de réserves zou verzekerd worden.

Het was eveneens het tijdperk waarin het Vast Comiteit van de Raad van Wetgeving, waarvan twee eminente leden, de heren Resteau en Van Ryn zo welwillend zijn om hun medewerking te verlenen, er door de Regering mede belast werd de eventuele wijzigingen te onderzoeken die aan de wetgeving op de naamloze vennootschappen diende te worden gebracht.

Men weet dat het ontwerp van wet, uitgewerkt door het Vast Comiteit en op 8 Juni 1939 door mijn voor-

ganger, de heer P. E. Janson (7) aan het Parlement voorgelegd, gematigd was en ver beneden de meer radicale concepties die vervat waren in de ontwerpen en voorstellen, tussen de jaren 1933 en 1939 op de Kamer ter tafel gelegd.

Voor de historiek der feiten is het van belang er op te wijzen dat een van de leden van het Comiteit wenste dat de omwerking van de wetten op de vennootschappen zou ondernomen worden, maar dat het Vast Comiteit het niet op die weg gevolgd had. Het Comiteit legde zulks uit in de volgende bewoordingen :

« Behalve dat de thans geldende wetgeving, in haar geheel, het mogelijk heeft gemaakt grote ondernemingen tot stand te brengen en bijgedragen heeft tot de ontwikkeling van handel en nijverheid, zou de algehele omwerking van ons regime van vennootschappen buitengewoon veel studie gevegd hebben en de goedkeuring van de wijzigingsbepalingen welke zich opdringen hebben vertraagd. »

Ik vrees niet te zeggen, Mijne Heren, dat ik echter juist datgene van uw werkzaamheden verwacht.

De oorlog heeft de goedkeuring vertraagd van de wetteksten waarover zopas sprake was en alhoewel de zaak steeds dringender wordt, meen ik dat het van belang is die studie te ondernemen.

In de laatste jaren is de leemte tussen ons huidig handelsvennootschappenrecht en hetgeen men hun « maatschappelijke conditie » zou kunnen noemen inderdaad vergroot.

De ongeschiktheid van onze wetgeving om zich stuksgewijze, trapsgewijze nieuwe noodwendigheden van het leven der vennootschappen aan te passen, vergroot onophoudelijk.

Mijne Heren, indien ik vooreerst de blikken richt op de naamloze vennootschap, hoeksteen van de economische organisatie van onze tijd, dan geschiedt zulks omdat het mij lijkt dat de hervormingen die er moeten worden aan gebracht weerslag zullen hebben op deze die voor de andere types vennootschappen van belang zullen zijn. Ik kan niet nalaten dienaangaande te wijzen op enkele problemen onder de meest belangrijkste waarmee gij U zult dienen bezig te houden.

1°) de beperking van het statuut van de naamloze vennootschap tot de enige vennootschappen die voldoende belangrijk zijn.

In verschillende studiën werd, zoals gij weet, voorgesteld dat het minimum kapitaal van de naamloze vennootschappen 20 of 25 miljoen zou zijn.

2°) Wat de statuten van de beheerders betreft, zal uw aandacht vereist worden voor zeer talrijke kwesties waaronder deze van hun aanwerving en hun verantwoordelijkheid. Er is een aspect van het probleem, dat bijzonder kies is : het betreft de financiële verhoudingen tussen de vennootschappen en haar beheerders. Ik wijs er op dat de Anglo-Saksische wetgevingen, bijvoorbeeld, verschillende maatregelen hebben ingevoerd om te voorkomen dat de beheerders zichzelf onrechtmatig financiële voordelen zouden toekennen.

Wat de door de beheerders getrokken bezoldigingen betreft is het Britse systeem van die aard dat het de aandeelhouders in de gelegenheid stelt zich een oordeel te vormen over de totale kosten van het beheer.

In haar artikel 190 schrijft de Companies Act bovendien voor dat het voor een vennootschap onwettelijk is aan ieder persoon die haar beheerder is of aan een beheerder van haar holdingsmaatschappij een lening te doen of een zekerheid te verstrekken voor een

(7) Besch. Kamer - Buitengewone Zitting van 1939 - nr 102.

lening die door iemand anders aan die persoon wordt gedaan.

Het handelt eveneens over de transacties die betrekking hebben op de aandelen van de vennootschap en waaraan beheerders zouden deelnemen. Het schrijft onder meer voor dat door de vennootschap een bijzonder register zou gehouden worden waarin de aandelen van de vennootschap die rechtstreeks of onrechtstreeks in het bezit zijn van de beheerders, zouden vermeld worden, alsmede de eventuele wijzigingen ervan.

3°) Een der meest acute problemen is ook dat van het statuut van de leden van de raad van toezicht, van de controle die ze uitoefenen en van hun bezoldiging.

Bij ons is dit probleem voortaan verbonden met dat van de bedrijfsrevisoren.

Er is thans bijna geen enkel land meer waar de leden van de raad van toezicht van de vennootschappen niet allen of bijna allen specialisten in de boekhouding zijn die een vaste bezoldiging genieten.

Er is reeds te dikwijls gewezen op het bezwaar opgeleverd door het feit dat de winst van een vennootschap moest gecontroleerd worden door personen wier vergoeding in verband zou staan met het beloop van die winst, opdat ik er zou op aandringen. Gij zult evenwel moeten zeggen of, naar uw mening, alle commissarissen revisoren moeten zijn of dat het volstaat dat enkelen onder hen het zijn.

4°) Een ander uiterst belangrijk probleem is dat van de reglementering van de balans en van de andere maatschappelijke bescheiden en van hun openbaarmaking.

Hier ook kunnen de aan de boekhouding gewijde parlementaire werkzaamheden u tot leiding strekken bij uw opzoekingen.

Het ligt voor de hand dat de bescherming van de aandeelhouders en van de schuldeisers — en bijzonder van de eersten die het meest zijn blootgesteld — een doeltreffende d.w.z. een juiste en nauwkeurig omschreven openbaarmaking vergt van de akten en rekeningen van de vennootschap.

In Groot-Brittannië heeft de « Compagnies Act » van 1948 minima-eisen op dit gebied voorzien. Zonder tot de type-balans te komen zijn de vereiste toelichtingen heel wat talrijker en meer gedetailleerd dan die welke door onze samengeschatte wetten worden voorgeschreven. De winst- en verliesrekening moet bijvoorbeeld ten minste zeven rubrieken omvatten en bijkomende toelichtingen zijn vereist wanneer de vennootschap resultaten boekt betreffende verrichtingen waarmee ze zich normaal niet bezig houdt of waarmee ze zich beziggehouden heeft in buitengewone of uitzonderlijke omstandigheden.

De vergelijking met de cijfers van het vorig boekjaar is vereist en zo er zich wijzigingen hebben voorgedaan in de methode van boeking, moeten deze worden opgegeven (8).

5°) Een laatste punt is er ten slotte dat, naar mijn mening, van allergrootste belang is : het betreft de middelen die werden voorgesteld om opnieuw een meer doeltreffende toezicht van de aandeelhouders in te voeren.

Bij voorbeeld : voldoende tijd laten opdat de eventuele oppositie zich zou kunnen organiseren, wanneer bijzondere resoluties aan de algemene vergadering gaan voorgelegd worden.

Op dit stuk voorziet de Engelse wet van 1948 een voorafgaande verwittigingstermijn van 21 dagen wan-

neer het gaat om een oproeping tot een algemene vergadering of tot elke andere vergadering waar er over een bijzondere resolutie zal moeten gestemd worden. Die termijn moet niet meer dan 14 dagen bedragen voor de andere vergaderingen.

Het afschrift van de balans moet verplicht 21 dagen vóór de algemene vergadering worden verstuurd. Vroeger volstond het dat de balans 15 dagen vóór de vergadering ter beschikking van de aandeelhouders werd gesteld.

Een zeker aantal aandeelhouders, die in het bezit zijn van een zeker aantal aandelen, kunnen van de vennootschap eisen dat zij een bepaalde resolutie, die deze minderheid aan de vergadering wenst voor te leggen samen met een kort commentaar, ter kennis zou brengen van haar aandeelhouders.

Verschillende bepalingen hebben de macht van de aandeelhouders bij het toezicht op de samenstelling van de raad van beheer nog verhoogd en hebben de mogelijkheid geschapen een beheerder te ontslaan bij eenvoudige meerderheid, in weerwil van wat door de statuten of door de tussen de vennootschap en haar beheerders afgesloten overeenkomsten wordt voorzien.

6°) Ik moet ten slotte uw aandacht vestigen op het grondprobleem van de herziening der betrekkingen tussen de elementen die de onderneming samenstellen : arbeid, kapitaal, leiding.

Ik heb er over gesproken bij het begin van deze toespraak. Laat dit volstaan, mijne Heren, over de naamloze vennootschap. De andere types vennootschappen zullen niet min onze aandacht vergen.

Bij de kwesties die u zult te bespreken krijgen zullen zich ongetwijfeld voegen : de ongemene ontwikkeling die de P.V.B.A. heeft gekend en zulks om heel andere redenen dan de wetgever op het oog had en ook het stijgend belang van de samenwerkende vennootschappen en de noodzakelijkheid ze de financiële middelen ter hand te stellen om hun taak te vervullen. Het totaal aantal samenwerkende vennootschappen bedroeg op 30 September 1951, 3459 met een minimum-kapitaal van 1.789.074.000 frank.

Bijzondere aandacht dient besteed, waar het mij voorkomt, aan het stelsel van de holdings, gegroepeerde vennootschappen of kettingen van vennootschappen.

Het zou bij voorbeeld wenselijk zijn dat de inlichtingen aangaande de boekhouding die door een holding-vennootschap tot staving van haar balans worden openbaar gemaakt inlichtingen zouden bevatten betreffende de financiële toestand en de resultaten van de groep in de mate waarin een onderneming de staat van haar zaken moet openbaren wanneer ze optreedt bij wege van een zeker aantal afzonderlijke afdelingen van één enkele vennootschap.

De Engelse wet van 1948, waarnaar we reeds dikwijls verwezen hebben, verplicht de holding-vennootschap er toe in haar jaarlijkse boekhouding « groep-rekeningen » (group accounts) in te lassen die een waar en oprecht overzicht moeten geven van de financiële toestand van het hoofdhuis en van zijn filialen.

Het geheel moet een balans en een winst- en verliesrekening vormen, die de inlichtingen, vervat in de afzonderlijke balansen en winst- en verliesrekeningen van de holding-vennootschap en van haar filialen zal bijeenbrengen.

Overigens dient « filiaal » verstaan in een zeer ruime zin, namelijk als de vennootschappen waarvan het hoofdhuis de meerderheid van de stemrechten bezit en ook die, welke aan zijn toezicht onderworpen zijn.

Merken wij terloops op dat er in de Amerikaanse en Canadese wetgevingen even strenge bepalingen voorzien werden en dat het moeilijk probleem van de

(8) « Echo de la Bourse » 2 September 1948.

boekhouding van de moedervennootschap aanleiding heeft gegeven tot gelijkaardige oplossingen in de Zweedse wet van 14 September 1944 op de naamloze vennootschappen.

In heb zoëven voor u enkele zonder twijfel kiese, zij het ook zeer fragmentarische aspecten van het grote werk dat u wacht in het licht gesteld.

In de loop van uw werkzaamheden zult u gedurig geplaatst worden tegenover de problemen van structuurhervorming en van organisatie van de nijverheid. Deze aangelegenheden zijn op het huidige ogenblik niet van het vennootschappenrecht te scheiden.

Zonder twijfel zal er eens uit de huidige juridische gisting op dit gebied een soort van priëminent maatschappelijk recht te voorschijn komen dat in één bundel het nijverheidsrecht, het vennootschappenrecht en het arbeidsrecht zal samenvatten.

De taak die u aanvaard hebt plaatst u — of u het wilt of niet — in het magnetisch veld gevormd door de krachtlijnen: kapitaal - arbeid.

Gij bevindt u bij de samenvloeiing der gedachten waaruit een nieuwe wereld wil geboren worden.

Ziet ruim.

Uw voorgangers die er zich van bewust waren voor de toekomst te werken, zouden zeer verwonderd geweest zijn moesten ze vernemen dat hun werk, zonder veel te hebben ingeboet, bij de tachtig jaar ging in stand blijven.

Het is zeker dat de juridische werken, zoals de andere, sneller verouderen in een wereld waarin toekomst en heden steeds meer ineenlopen.

Ziedaar eveneens een van de redenen die u moet aanzetten ver voor u uit te kijken.

Ik wens dat, in het belang van het ganse land, uw werk vruchtbaar moge zijn en ik verklaar de Commissie voor de herziening van de samengeschaalde wetten op de handelsvennootschappen voor ingesteld.

BALIELEVEN

VLAAMS PLEITGENOOTSCHAP DER BALIE BIJ HET HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

Op Zaterdag, 13 dezer, had de plechtige openingszitting plaats van het Vlaams Pleitgenootschap der balie bij het Hof van Beroep te Brussel.

De zitting werd voorgezeten door Mr Van Hemelryck en werd bijgewoond door de Heer Minister van Justitie Moyersoën, de Heer Stafhouder der balie Mr Thevenet, de Heer Eerste Voorzitter van het Hof van Verbreking Louveaux en vele hoge magistraten.

Volgens traditioneel gebruik werd eerst de afroeping gedaan van de namen der confraters die in de beide wereldoorlogen voor het land gevallen zijn, waarna dadelijk het woord gegeven werd aan Mr Bayart om zijn rede uit te spreken over « Literaire en niet literaire wijsbegeerte ».

De tekst van deze belangrijke rede verschijnt in het tegenwoordig nummer, zodanig dat een samenvatting ervan overbodig is.

Laten wij er enkel op wijzen dat Mr Bayart deze rede uitsprak in een allervoortreffelijkst Nederlands en dat hij gedurende meer dan een uur onafgebroken de aandacht van zijn gehoor wist te boeien, niettegenstaande de zeer abstracte aard van het onderwerp dat door hem werd behandeld.

Mr Van Hemelryck beantwoordde de rede van de spreker. Ook zijn uiteenzetting verschijnt in tegenwoordig nummer.

Beide spreekbeurten groeiden uit tot een passionant debat over de jongste strekkingen in het wijsgerig denken.

Uiteindelijk sprak nog de Heer Stafhouder der balie, Mr Thevenet, die eerst in het Nederlands en daarna in het Frans zijn oordeel over dit debat te kennen gaf.

Laten wij er nog op wijzen dat een belangrijke delegatie van de Nederlandse balie, geleid door de deken der orde van advocaten bij de Hoge Raad der Nederlanden, Mr Wyckerhied Bisdor, de zitting bijwoonde.

Het is enkel te betreuren dat de Brusselse confraters en het Brussels publiek in het algemeen maar al te weinig belangstelling aan de dag leggen voor dergelijke merkwaardige openingszitting.

's Avonds had in het Restaurant Directoire het traditionele banket plaats, waar prachtige tafelspeeches werden uitgesproken en waar de gezelligheid hoogtij vierde.

VLAAMSE CONFERENTIE DER BALIE VAN ANTWERPEN

Voordracht van Professor P. Geyl.

« Ranke in het licht der catastrophie ».

Dinsdag avond, 15 dezer, had de Vlaamse Conferentie der Balie Prof. P. Geyl, de gekende historicus der Utrechtse Universiteit, als spreker uitgenodigd in de Assisenzaal van het Gerechtshof. Het was een zeer gelukkig initiatief, want weinig Nederlandse geleerden kunnen zozeer op de algemene waardering en belangstelling in Vlaanderen rekenen als Prof. Geyl.

De spreker werd aan het talrijk publiek voorgesteld door Mr Emiel Ooms, voorzitter van de Vlaamse Conferentie, die wees op de grote wetenschappelijke verdiensten van Prof. Geyl, op de belangstelling die hij steeds aan de dag heeft gelegd voor de Vlaamse beweging en op zijn schitterende houding tijdens de bezetting. Hij onderlijnde ook het belang van het behandelde onderwerp.

Zoals altijd was de spreekbeurt van Prof. Geyl een bijzonder genot voor de geest. In een overheerlijke taal en in rustige betoogtrant sprak Prof. Geyl ons over de grote Duitse geschiedschrijver Leopold von Ranke, over de vernieuwing die hij gebracht had in de historische wetenschap en over de methode die door hem werd gebruikt.

Het was er de spreker hoofdzakelijk om te doen de diepere zin van het historisch werk van Ranke te ontleiden. In hoeverre is deze grote historicus, die de geschiedkundige wetenschap der 19de eeuw heeft gedomineerd en die zich vooral beijverde om in alle objectiviteit, zonder persoonlijke beoordeling, de loop van het historisch gebeuren te verhalen; — in hoeverre is hij in zijn wetenschappelijk werk zelf toch bepaald geworden door zeer persoonlijke beschouwingen? Zijn objectiviteit steunde vooral op de overtuiging dat de werkelijkheid eigenlijk de verwezenlijking is van Gods wil, waarbij dan ook noch goed noch afkeuring te pas komt. Doch door dit geredelijk aanvaarden, zonder beoordeling, van de geschiedkundige werkelijkheid in haar werkelijk verloop heeft toch het historisch werk van Ranke in zekere mate de politiek gediend, namelijk de politiek van het toenmalige Pruisen en zo komt men er licht toe in de tegenwoordige tijd Ranke te beschouwen als een voorloper van de totalitaire staatsvorm die aanleiding geweest is tot de Duitse catastrophie.

Al wordt dit wel niet volledig door Prof. Geyl betwist, toch beklemtoont hij met kracht de uitzonder-

lijke en blijvende verdiensten van Ranke waarvan de historische visie na de beide catastrophes, die Duitsland heeft ondergaan in 1918 en in 1944, nog duidelijker dan vroeger een van de blijvende richtsnoeren is voor de beoefening der geschiedkundige wetenschap.

Het is niet mogelijk in dit bondig verslag een idee te geven van de uitzonderlijke rijkdom die besloten lag in de spreekbeurt van Prof. Geyl. Doch bij het talrijk publiek, dat met spanning deze belangrijke voordracht heeft gevolgd, zal op diepe wijze doorgedrongen zijn met eerbied en de bewondering voor de uitzonderlijke waarde der Nederlandse wetenschap waarvan Prof. Geyl een van de schitterendste heden-daagse vertegenwoordigers is.

R. V.

CONFERENTIE DER JONGE BALIE TE DENDERMONDE

Op Vrijdag 25 Januari te 19 ure zal in de grote gehoorzaal van het Gerechtsgebouw te Dendermonde een huishoudelijke vergadering worden gehouden, tijdens dewelke zal worden overgegaan tot de verkiezing van het nieuwe bestuur.

Op Vrijdag 25 Januari te 20 ure belegt de Conferentie een vergadering waarop al de advocaten en ook al de magistraten met hun gezin worden uitgenodigd. Deze vergadering zal doorgaan in de grote Conferentiezaal van het Stadhuis te Dendermonde.

Mr. Paul Struye, Advocaat bij het Hof van Cassatie, President van de Senaat, zal tijdens deze vergadering spreken over :

« Van Frankfurt a.M. naar Tel Aviv over Belgrado en Damascus. — Reisindrukken ».

MEDEDELINGEN

PASILEGIE

Sedert jaren zijn er van verschillende zijden stemmen opgegaan in het Vlaamse deel van het land om te wijzen op de noodzakelijkheid in het Nederlands een verzameling wetten en besluiten uit te geven in de aard van de in het Frans verschijnende Pasimonie. De behoefte aan een dergelijke uitgave is vooral acuut geworden sedert de vernederlandsing van onze rechtsbedeling door de wet van 15 Juni 1935 betreffende het gebruik der talen in gerechtszaken. Magistraten, advocaten en ambtenaren zijn inderdaad voor de keuze geplaatst of de Franstalige Pasimonie te gebruiken, of zich te bedienen van losse nummers van het Staatsblad om een of andere wettekst in het Nederlands te raadplegen. Het ligt voor de hand dat een dergelijke toestand in hoge mate nadelig is geweest voor de vestiging van een vaste en degelijke bestuurs- en rechtsterminologie.

Met de uitgave van een Pasilegie wordt een leemte in onze rechtsliteratuur aangevuld.

Ten einde deze uitgave op duidelijke wijze te onder-

scheiden van de reeds bestaande collectie, werd de naam « Pasilegie » gekozen, na raadpleging van gezaghebbende juristen daaromtrent.

De Pasilegie zal hetzelfde formaat hebben als de Pasinomie en regelmatig maandelijks verschijnen met ingang 1952. De abonnementsprijs bedraagt 700 fr. per jaar, welk ook het aantal bladzijden weze. Elke maandelijks aflevering bevat een chronologische tabel, waarin de teksten in chronologische orde vermeld staan. Deze tabel zal tevens het onderwerp van elke wet of besluit vermelden en verwijzen naar het volgnummer dat de teksten zullen krijgen bij hun verschijnen in de aflevering. Voormelde tabel zal aangevuld en bijgehouden worden, op zulke wijze dat men onmiddellijk een bepaalde tekst zal kunnen terugvinden.

De heer Minister van Justitie die het groot belang van de huidige uitgave ingezien heeft, is zo welwillend geweest het initiatief door zijn aanbeveling te steunen.

Wij zijn er dan ook van overtuigd dat alle hoven, parketten-generaal, rechtbanken, parketten, balies, administraties en alle juristen in Vlaanderen het zich tot hun plicht zullen rekenen het initiatief van de firma « Die Keure » te steunen door een inschrijving op een abonnement. Zij zullen aldus over een onmisbaar werkinstrument beschikken en zij zullen de culturele ontvoogding van het Vlaamse volk een goede dienst bewezen hebben.

TIJDSCHRIFTEN

Nederlands Juristenblad - Afl. 2 van 12 Januari 1952.

Prof. Mr. C. W. van der Pot, De Grondwetsherziening 1952. — Dr. E. van Raalte, Een fout in het Schuman-verdrag, vergissing, die verbetering behoeft. — Mr. P. S. Nyon, Strengere bepalingen tegen de bestuurders van mecanisch voortbewogen voertuigen noodzakelijk. — Mr. J. M. Barents, De werking van een vonnis waarbij de nietigheid van een octrooi wordt uitgesproken. — Dr. G. M. J. Veldkamp, Het voorkomen van dubbele verzekering met betrekking tot de Ziekteverzekering.

Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-amt en Registratie - nr 4225 van 12 Januari 1952.

Mr. A. Bockwinkel, Terugvordering tussen ex-verloofden. — Mr. Ir. M. M. van Praag, Het onopgeloste vraagstuk.

Journal des Tribunaux - 13 Januari 1952 - nr 3922.

Emile Kebers, Fernand Passelecq. — Adr. Van den Branden de Reeth, Mort au combat.

Revue de Droit Pénal et de criminologie - nr 4 van janvier 1952.

R. Tahon, Le consentement de la victime.

Recueil Dalloz de doctrine de jurisprudence et de législation - 2e cahier van 10 janvier 1952.

André de Laubadère, Réflexions sur la crise du droit administratif français.

Abonneert U op het "Rechtskundig Weekblad"